

Àmbit Administració de justícia

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la investigació, 2007)

Les unions estables de parella: noves tendències legislatives a Catalunya

Autor

Carlos Villagrasa

Marta Rico

Any 2007

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Índex

1. PRESENTACIÓ	3
2. DE <i>CONCUBINS</i> A <i>PARELLA DE FET</i> . EVOLUCIÓ HISTÒRICA I CONCEPTUAL	5
3. ESTUDIANT LA COHABITACIÓ: ESTUDIS REALITZATS	19
4. METODOLOGIA I TÈCNIQUES DE RECERCA	28
5. DADES ESTADÍSTIQUES DE LA COHABITACIÓ	33
6. SITUACIÓ LEGAL DE LES PARELLES COHABITANTS	52
7. ELS RESULTATS DE LA RECERCA ANTROPOLÒGICA	65
8. CONCLUSIONS	98
9. BIBLIOGRAFIA	104

1 Presentació

La cohabitació ha anat prenent cada vegada més presència a la nostra societat, la qual cosa l'ha convertida en els darrers anys en tema de debat social i jurídic a la nostra societat (Villagrasa: 2005, Smock: 2004, Cherlin:2004, Gillis: 2004, Reed: 2006). Malgrat la dificultat de tenir dades concretes del nombre de cohabitants a causa precisament a la seva situació “de fet”,

Davant d'una realitat que comença a ser freqüent en el nostre entorn, sorgeixen noves pràctiques, algunes de velles que es mantenen, així com d'altres que es reformulen davant aquestes realitats emergents. És d'aquesta manera que la convivència sense matrimoni esdevé objecte d'interès en els estudis socials encara que sigui força recent en els treballs sobre la família actual. El seu interès es manifesta a partir dels anys setanta des de diferents disciplines com ara la demografia, la sociologia, l'antropologia, el dret, etc.

Es tracta d'un fenomen que, malgrat haver existit en diferents moments històrics anteriors, en l'actualitat pren unes formes i continguts característics i distintius, com podrem veure tot seguit, i que podrien formar part d'un nou canvi envers noves formes i models de família a Catalunya. En aquest treball s'ha aprofundit en els aspectes rituals de la cohabitació, incloent el possible matrimoni d'aquestes parelles en el futur, entenent que les formes de rituals que es prenen són una resposta a les concepcions socials i a la forma d'entendre la tradició com a construcció cultural, però alhora contemplant els elements innovadors que precisament donen aquesta riquesa i possibilitats de canvi i adaptació a les pràctiques populars.

En aquest treball veurem en primer lloc una síntesi històrica de l'existència d'aquesta forma de relació en diferents períodes i àmbits culturals. Posteriorment veurem quines són les dades que ens permeten obtenir una visió general de la situació a Catalunya i Europa, així com alguns estudis sobre la temàtica als països occidentals. Tot seguit veurem quina és la situació legal,

atès el procés encetat per nostre legislador quant a la modificació de la llei 10/1998, de 15 de juliol, d'Unions Estables de Parella, després de la modificació del Codi Civil estatal, per llei 13/2005, de 1 de juliol, per la qual es modifica el Codi Civil en matèria del dret a contreure matrimoni, i en la línia de l'Avantprojecte de llei que aprova el Llibre segon del Codi Civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família. Finalment ens endinsarem en els resultats de la recerca i les entrevistes qualitatives realitzades, veient quins arguments es desenvolupen entorn les raons per cohabitar i pel matrimoni.

Davant la poca quantitat d'estudis antropològics que s'estan desenvolupant sobre aquestes parelles es fa necessària la nostra contribució a través de la recerca que tot seguit exposem, donat que només un estudi qualitatiu en profunditat ens permetrà conèixer el perquè i el com aquestes parelles tenen un espai en la nostra societat.

Mitjançant aquesta recerca ens hem proposat aprofundir en el coneixement de la societat catalana actual, i concretament de la família, que es troba en un procés de canvi important, i en què la cohabitació fora del matrimoni resulta ser-ne un dels motors que l'impulsen. Coneixent millor al cohabitació i la seva regulació legal podrem conèixer millor els matrimonis, les parelles i els seus fills, els seus rols i les seves concepcions de gènere i identitàries.

2. De Concubins a parella de fet. Evolució històrica i conceptual

La cohabitació és un fet social treballat per algunes disciplines de les ciències socials, amb nombrosos estudis desenvolupats sobre la temàtica¹, encara que també s'ha desenvolupat des d'altres disciplines com seria el cas del dret, a partir de l'interès per l'estudi de la família als països occidentals. De fet, la frontera entre el que ara anomenem cohabitació i el matrimoni és imprecisa depenent de la cultura i del moment històric dels que estem parlant. El concepte i el sentit de la cohabitació actual és quelcom recent i que es veu modificat a cada moment. La percepció social d'aquestes parelles i, com a conseqüència, la seva conceptualització, ha estat variable al llarg de la història, per la qual cosa podem trobar diferents termes per a definir la relació i múltiples implicacions de la seva existència en determinats moments històrics i àmbits culturals. Així doncs, conèixer l'evolució de les parelles de fet esdevé una tasca complexa donat que s'ha de tenir en compte el moment i el que representava aquesta pràctica a nivell social en cada context i moment històric. Tots seguit farem un repàs sobre el fenomen de la cohabitació a Espanya, per finalitzar amb aquells trets que la caracteritzen actualment en la nostra societat i la dificultat que representa la seva definició i designació.

2.1. Una breu història de la cohabitació

Les societats al llarg del temps han tingut uns models de parella i de matrimoni molt variats, és d'aquesta manera que el seu estudi ens pot permetre relativitzar i aprofundir en la situació actual. Així doncs, l'anàlisi històrica de les relacions de parella ens pot ajudar a entendre la realitat del fenomen, tant si és per similitud com per oposició amb les situacions anteriors. Com veurem tot seguit, la pràctica del concubinat es fa molt evident quan s'analitza la història del dret, ja que a través de la regulació de les normes legals podem veure quina era la posició i els condicionants que la motivaven; a la vegada que han

---

¹ Destaquen els treballs des de la perspectiva demogràfica d'experts en el tema com ara els de Roussel (1978), Audirac i Chalvon-Demersay (1987) i Villeneuve-Gokalp (1990) a França. D'altra banda al nostre país s'han elaborat molt pocs estudis, entre els que destaquen el de Domingo (1997), Alabart et al. (1988)

estat els estudis jurídics un dels àmbits que hi han prestat més atenció des de fa anys.

Les dades més antigues de què disposem sobre parelles no casades es refereixen al fenomen amb el terme 'concubinat'. Aquesta paraula designarà les parelles cohabitants durant molts segles, fins que a l'edat mitjana en sorgiran altres d'alternatives. Però malgrat això, avui dia encara trobem textos que utilitzen aquest terme per a referir-s'hi, com per exemple la llei francesa sobre el *Pacte de Solidarité*, on es refereix a la cohabitació com a 'concubinage'. Un dels primers indicis que trobem sobre el concubinat és a Grècia, on el dret d'Atenes el veia com una forma inferior de matrimoni, però també amb rang d'unió legal. La diferència bàsica amb els matrimonis rau en què els fills d'aquestes unions no es consideraven ateneus i s'equiparaven als fills d'estrangers.

Si centrem la nostra atenció en Roma, a l'alt imperi (27 a.C.-284 d.C.), veiem que el concubinat no tenia conseqüències jurídiques i la unió es percebia com una relació estable, continuada i monogàmica. El matrimoni implicava "affectio maritalis", és a dir, prendre esposa segons el hàbits i associar-la a la seva vida social, mentre que el concubinat només requeria la convivència plegats (Jones, 1992). Els fills d'aquestes parelles es consideraven lliures però il·legítims, és a dir, mancats del que s'anomena 'patria potestas'. Encara que hi haguessin diferències amb les parelles casades, els concubins i concubines es consideraven dignes i honorables a nivell social. D'altra banda, hem de tenir en compte que el matrimoni no tenia una forma de celebració pública com actualment, sinó que es tractava d'un acord privat, sense cerimònia ni exteriorització simbòlica, encara que sí tenia efectes jurídics sobre la filiació, la successió, la propietat, etc (Veyne, 1991). Aquests aparellaments sense matrimoni se solien donar entre persones de diferent estatus social i que de vegades, fins i tot, tenien prohibit el casament entre elles². Es podria dir, però, que en uns inicis el concubinat era, en general, ignorat per la llei, ni es

---

i d'Alberdi, Flaquer i Iglesias de Ussel (1994).

² Com seria el cas de les lleis d'August, que prohibien el matrimoni amb dones de *mala nota* i que castigaven les relacions amb dones *ingenuae* i *honestae* (nascudes lliures i d'elevada condició social) per la qual cosa estarien realitzant *adulterium* i *stuprum*. (Miquel, 1992).

beneficiava als qui el practicaven, ni se'ls perjudicava. Així doncs, podem pensar que aquesta forma de vida era acceptada socialment, sobretot per resoldre situacions conflictives com les unions entre persones de grups socials massa diferents, per les quals no estaria ben vist el seu matrimoni. La situació d'aquestes parelles anirà fent alts i baixos durant l'evolució de l'imperi romà, empitjorant amb emperadors com Constantí, que les ataca i les castiga forçant-les al matrimoni, o millorant com amb Justinià, que iguala el concubinat al nivell del matrimoni *morganàtic* (de nivell inferior) intentant equiparar-lo al legítim (Miquel, 1992). Veiem que, malgrat passar èpoques més afavoridores que altres, el concubinat no va ser mai equiparat al matrimoni de ple reconeixement, com a màxim van ser equivalents als matrimonis de caire 'inferior'.

Més endavant anirem trobant exemples en diferents moments històrics que ens mostraran que la parella no casada es donava com a conseqüència de problemàtiques socials, donat que es tractava de la unió de persones amb uns nivells socials diferents, com ja passava a l'època romana. Tenim els exemples de la llei visigoda, en què el concubinat era practicat pels servis, que no tenien personalitat jurídica; el dret musulmà, en què els homes només podien casar-se amb dones lliures i tenir a esclaves com a concubines; o la llei mosaica, en què el concubinat era també la relació entre un amo i una esclava (Fosar, 1985).

Del segle XI al XVI es dona a Espanya la *barraganía* o *barraganeria*. No es tracta d'una situació de fet sinó que té efectes jurídics importants, més que en èpoques anteriors. Des de la disciplina del dret es considera aquesta l'època més gloriosa en l'evolució històrica d'aquestes parelles, donat que se'ls va concedir una regulació legal explícita. Per formalitzar la unió es realitzava un contracte basat en l'amistat i la companyia en què es comprometia la permanència i la fidelitat. La dona tenia un drets com ara el rebre rendes per tenir independència econòmica i un tracte respectuós. Els fills d'aquestes unions es tractaven igual que els dels matrimonis si es tractava d'una unió estable (Ferreiro, 1998) (Fosar, 1985). Cal tenir en compte, però, que malgrat les similituds amb el matrimoni, les dones que practicaven la barraganía

acostumaven a ser de les classes més baixes per les quals el matrimoni podia haver estat problemàtic a causa de la diferència d'estatus amb l'home. Aquesta forma d'unió es va arribar a donar entre clergues i va prendre un paper molt important en la societat del moment. Va ser amb les pragmàtiques de 1491 i 1502 que els Reis Catòlics van aconseguir acabar amb aquesta pràctica entre els religiosos. Segons l'estudi de Goody (1986:113), "Una de les possibles raons per la supressió del concubinat seglar (l'eclésiàstic es combatia per d'altres motius) va poder ser la seva capacitat per generar hereus ficticis o addicionals, la presència dels quals podia impedir a una parella donar les seves riqueses amb finalitats religioses".

Abans del Concili de Trento (segle XVI) el matrimoni i el concubinat bàsicament es diferenciaven formalment per la voluntat adquirida entre els membres de la parella d'optar per una pràctica o una altra. Les poques distincions que hi havia es posaven freqüentment en dubte, és a dir, no hi havia una diferenciació significativa i absoluta a nivell social. Entre els segles XIII i XV a Europa els teòlegs, moralistes i la interpretació popular consideraven que el matrimoni havia de ser totalment lliure i voluntari, sense intervenció de terceres persones, encara que existia una autoritat evident per part dels pares de família que els permetia casar els fills. La revolució gregoriana, que volia establir un cert ordre i imposar un dret canònic, va intentar impedir els casaments realitzats per laics, anomenats "clandestins", però no va ser ben bé fins al segle XVI que ho van aconseguir. (Burguière et al., 1986).

Amb el Concili de Trento (1563) la situació es veurà transformada considerablement a través d'unes normes establertes per a regir el matrimoni. Segons Casey (1989), es durà a terme una campanya en contra de la immoralitat sexual, que a Espanya precisament no va tenir una gran repercussió en un primer moment, donat que la Inquisició centralitzava les seves accions envers la homosexualitat, la bigàmia i la blasfèmia. Així, si les relacions heterosexuals eren discretes, no eren castigades. Tal com diu Reina (1998:17) "Es tractava evidentment d'una supervivència 'tolerada' de formes matrimonials concubinàries, entenent com a tals una espècie de matrimoni 'de segona'".

Des d'una perspectiva comparativa, H. Bresc (1988) ens ofereix dades sobre diferents moments històrics i zones geogràfiques, ressaltant els elements culturals per sobre de les qüestions de classe o d'estatus. Un exemple el trobem a les zones rurals de Mèxic en l'època colonial (segle XVI), en què els indígenes conservaven alguns hàbits malgrat les imposicions de l'església. Un d'aquests costums era la cohabitació prenupcial per tal que el futur marit pogués comprovar la virginitat de la noia i també afavorir un major coneixement l'un de l'altre. Aquesta pràctica no era mal vista i no tenia cap oposició per part dels pares dels joves. A Còrsega, al segle XVI, també es donava aquesta pràctica prematrimonial si hi havia un acord entre les dues famílies. El procediment consistia en què la noia anés a viure a casa de la família del marit durant uns mesos o anys abans de casar-se. El contacte abans de la pubertat de la parella podia servir per intentar establir la pau entre dues famílies que es trobaven en *vendetta*. A Gran Bretanya, a finals del segle XVII (1690), sorgeix un control eclesiàstic rigorós, de l'estil del Concili de Trento, que fa desaparèixer les *lawless churches*, que eren esglésies 'il·legals' on es duïen a terme simulacres de matrimonis. A Londres, la parròquia de la Flotte va celebrar centenars de milers de matrimonis clandestins en la primera meitat del segle XVIII. Aquestes cerimònies es feien en secret per legitimar una relació anterior o per evitar les despeses que ocasionava el matrimoni oficial. A llatinoamèrica, entre els segles XVI i XVIII, els mestissos, negres i espanyols recorrien sovint al concubinat com a relació estable, plantejat com un matrimoni però amb menys rigidesa. Molts d'ells no podien pagar els costos d'un matrimoni per l'església o bé estaven casats amb alguna altra persona i havien de recórrer a aquest tipus de relació. D'altres ho feien per interessos mutus com ara conservar propietats personals. En aquests casos el concubinat va ser una eina d'aculturació, en què els indígenes i els nouvinguts compartien la seva vida. El darrer exemple que ens aporta Bresc (1988) és el del Japó al segle XIX, on es practicava la cohabitació durant uns mesos abans de la boda perquè la família de l'home pogués comprovar que la dona era apta per a ell i la seva família i, en cas que no ho fos, la separació resultaria molt més fàcil.

Una de les formes de cohabitació més conegudes en la història recent, és la del concubinat obrer del segle XIX. Les grans ciutats com París van afavorir aquesta pràctica donat que els qui la practicaven eren joves provinents de zones rurals que es resistien al control social. Aquestes unions també s'anomenaven *extraconjugals* o *il·legítimes*. A través dels estudis de Louis Chevalier primer i de Michel Frey després (Corbin i Perrot, 1991) sabem que el concubinat es practicava abans del matrimoni a causa de les despeses que suposava la cerimònia i també com a resposta a la prohibició del matrimoni a indigents abans del 1850 a París. Per aquestes dates les anomenades 'falses llars' es consideraven matrimonis a prova si portaven menys de tres anys convivint. El 34% de les parelles portaven vivint juntes més de sis anys, la qual cosa fa pensar en una certa rebel·lia o indiferència a la institució matrimonial. Segons Michel Frey hi havia dos tipus de concubinat: per una banda la *il·legitimitat obrera*, amb una cohabitació dissimètrica en detriment de la dona, en què l'home sol ser un artesà o petit comerciant i la dona pertanyia al proletariat de serventes i obreres de fàbriques o indústries. Per altra banda hi havia el *concubinat de dependència*, on trobàvem burgesos amb costureres, planxadores o dependents. Aquesta relació té a veure amb la que exposàvem anteriorment, i es basa en una sexualitat d'espera, és a dir, es tractava d'una manera d'avançar la sexualitat sense haver de comprometre's al matrimoni a una edat massa avançada. D'aquesta manera la dona fa d'esposa-serventa de la casa i l'home obté una parella durant un temps abans de casar-se amb una altra dona del seu nivell social, evitant així els burdells (Corbin i Perrot, 1991). Malgrat que es practiqués aquesta forma de relació basada en el concubinat, el desig final era assolir el matrimoni per part de tots dos membres de la parella.

Tal com ens diu Segalen (1992), per les dones ser concubina era un estadi per sortir del pas, però l'esperança estava dipositada en el matrimoni. Les condicions de vida a la ciutat eren més dures per la dona, feien que aquestes busquessin l'associació amb un home, encara que fos sense casar-se, per tenir unes condicions econòmiques menys precàries. D'alguna manera es podria dir que les dones eren les víctimes del concubinat. Així doncs, no s'ha d'entendre la situació com un rebuig de la família sinó com a conseqüència dels condicionants econòmics i socials del moment (Roigé, 1995).

Amb el temps, i com a conseqüència de l'adquisició dels valors burgesos per part del proletariat, les bodes entre els obrers es faran públiques i sumptuoses alhora que es basaran en el sentiment afectiu i l'amor conjugal. En canvi la burgesia utilitzarà la pràctica del concubinat evitant el matrimoni, perquè una boda implicaria moltes més coses per a ells que pels obrers: en un matrimoni burgès entren en joc interessos i valors patrimonials pels que cal realitzar una estratègia matrimonial ben calculada segons els interessos econòmics familiars (Segalen, 1992).

La cohabitació entre els obrers ens mostra un primer pas envers una nova concepció del concubinat. La transformació es basa en el fet que la convivència es donava entre persones del mateix estatus social i econòmic, és a dir, entre obrers o bé entre burgesos. Com veurem a partir de finals del segle XIX la parella de fet deixa de ser provocada per situacions anòmales i conflictives, passant de ser una forma desprestigiada de matrimoni o de representar un 'matrimoni de segona', a simbolitzar la bandera de moviments de protesta i d'ideologies socialment innovadores i revolucionàries. Un exemple el tenim a finals del segle XIX, quan es va estendre una forma de cohabitació especial anomenada *matrimoni de consciència* entre els cercles intel·lectuals suecs. Aquest tipus de matrimoni no formalitzat representava una forma de queixa envers la legislació, que només reconeixia els matrimonis religiosos (Domingo, 1997). També a finals del segle XIX i a principis del XX, va sorgir l'anomenat *matrimoni d'Estocolm*, que sorgeix com a conseqüència de les condicions de vida a les ciutats per part de la població d'origen rural, que vivia i esperava a establir-se laboralment per accedir a una vivenda i casar-se. Quan la pràctica de la cohabitació augmentarà a mitjans dels seixanta, aquesta s'anomenarà *matrimoni de consciència* o *matrimoni d'Estocolm*, adoptant els termes de les situacions anteriors, encara que les realitats que definiran seran molt diferents de les del segle XIX. A Dinamarca el contingut ideològic de les parelles cohabitants es va accentuar a través de la denominació *matrimoni sense papers* (Domingo, 1997).

Si ens centrem en pràctiques de cohabitació amb un origen popular, veurem que al llarg del segle XX sobreviuen algunes d'elles, sobretot en les zones rurals. Per una banda trobem la llarga tradició d'unions consensuals com a forma d'iniciar una relació als països escandinaus, especialment a Noruega, on aquest costum ha facilitat que sigui aquesta zona una de les primeres en estendre's la cohabitació com a forma de vida en parella (Domingo, 1997). Tenim d'altres exemples més propers com el cas de la comunitat de Múrcia, estudiat per Frigolé (1999), on la cohabitació és el resultat d'un ritus públic i reconegut a través del rapte de la noia, amb la finalitat de canviar l'estatus de solters pel de casats sense passar per l'església. Aquest rapte és el que s'anomena popularment 'llevarse a la novia'. Finalment tenim exemples més llunyans com el *servinakuy*, a les comunitats andines on les parelles es formen sense casar-se i conviuen durant un temps més o menys prolongat (Garcia, 1983).

Si ens centrem en el segle XX, podem veure que la cohabitació va tenir un moment àlgic als anys seixanta, amb l'aparició d'aquesta parella de fet ideològica que pretenia formar un nou tipus de parella amb un rols i unes relacions més igualitàries entre els gèneres. Més endavant aquesta forma de relació *de fet* ha anat derivant a una situació acordada entre els dos membres de la parella, alhora que el significat reivindicatiu i el component ideològic s'han anat esvaint.

Les parelles cohabitants, per tant, no són quelcom llunyà i desconegut per la nostra història, però hem de tenir en compte que les parelles que trobem en l'actualitat divergeixen de manera important amb les que hem analitzat fins ara. Aquesta gran diferència es basa en el fet que les causes ja no són de caire econòmic, si més no, no ho són exclusivament, sinó que les parelles de la societat occidental es basen principalment en una opció personal. Malgrat que n'hi pugui haver que ho siguin obligades per la seva situació (econòmica, legal, etc) la majoria d'elles no es casen per una decisió acordada que pot tenir diferents motivacions. Actualment s'està passant a una nova conceptualització de la pràctica de la cohabitació propiciada pels canvis que s'estan produint en

la realitat familiar occidental (noves concepcions de parella, de relacions familiars, etc).

2.2. A la recerca d'un terme

El fenomen de la cohabitació, com ja hem dit, presenta dificultats de conceptualització importants. Una mostra d'això n'és el fet que encara no s'hagi acordat un terme únic per a referir-s'hi. La necessitat de buscar una nova terminologia mostra el canvi en el significat sociològic del fenomen, però aquesta dificultat es tradueix també, segons Domingo, en "la dificultat de l'esforç taxonòmic, la perspectiva que alterarà també el fenomen (...) entre la multiplicitat de relacions interpersonals que poden establir-se amb exterioritat al matrimoni" (1997: 200).

Així doncs trobem termes de tota mena per a referir-nos a les parelles de fet:

català i castellà	en francès	en anglès
"parella de fet"	"concubinage"	"living together"
"parella cohabitant"	"union libre"	"living together unmarried"
"unió lliure"	"faux ménage"	"two-step marriage"
"unió consensual"	"mariage de seconde zone"	"live-ins"
"unió estable de parella"	"ou categorie"	"consensual unions"
"barraganeria"	"union illegitime"	"companionate marriage"
"concubinat"	"famille hors la loi"	"trial marriage"
"parella lliure"	"mariage consensuel"	"cohabitation"
"ajuntar-se"	"mariage à l'essai"	"common law wife/husband"
"matrimoni a prova"		"informal union"
"amancebamiento"		
"amistançament"		
"matrimoni sense papers"		
"matrimoni de consciència"		
"matrimoni d'Estocolm"		
"unió/matrimoni sense papers"		
"unió prenupcial"		
"matrimoni informal"		
"convivència <i>more uxorio</i> "		

Taula elaborada per l'autora³.

Tots aquests termes es basen diferents criteris que intentarien ressaltar allò que defineix l'absència de matrimoni, de manera que depenent dels elements que es prenguin com a bàsics per la seva definició s'utilitzarà un terme o un altre. Un dels criteris seria el residencial, com ho exemplifica el terme *cohabitació*, que imposa per sobre de tot la convivència de parella sota un mateix sostre. Aquest concepte es pot considerar inadequat perquè emfatitza l'aspecte residencial, de tal manera que podríem preguntar-nos ¿què passa quan una parella no resideix conjuntament de forma permanent? o ¿què passa amb els matrimonis? ¿que no cohabitaven també? Parlar de *cohabitació* deixa de banda la relació de parella i el seu contingut i, a més, no fa al·lusió a la veritable diferència entre els matrimonis i les parelles no casades, és a dir, l'absència de legalitat o d'un contracte de matrimoni. El que té de bo aquest concepte és que al ser nou és més neutre i afavoreix que no tingui connotacions ideològiques ni morals negatives, la qual cosa ajuda a no incorporar-hi valoracions despectives.

Si el que volem és destacar l'aspecte legal de la relació, resulta més adient utilitzar el terme *parella de fet*, perquè que es refereix a la manca d'un contracte legal entre els dos membres i que, en definitiva, és el que diferencia a nivell pràctic aquestes unions de les casades. Aquest concepte és el que trobem més freqüentment en els estudis legals, encara que també se n'utilitzen d'altres com "relació paramatrimonial" i "unió lliure". D'altra banda, el terme *concubinat* té unes connotacions massa negatives per a ser utilitzat actualment, donat que sembla referir-se més a una relació d'amants, implicant una desigualtat social entre home i dona que no afavoreix el seu ús, de manera que quan més el trobem és en treballs de recerca històrica. Tal com ens diu Domingo: "El lèxic antic és rebutjat per l'estigma social que tradueix, de fet, són mots que no es corresponen ni amb l'especificitat de la unió en parella considerada ni amb la tolerància, l'acceptació amb la que aquest tipus d'unió és vista en l'actualitat, de fet, amb la seva legitimitat" (1997:200).

---

³ Informació extreta de: Domingo (1997), Estrada Alonso (1986), Alabart et al (1988), Freeman i Lyon (1983), Hanotiau (1992).

Alguns estudis que es realitzen sobre la temàtica ens confirmen la dificultat de trobar un terme que englobi tots els casos que aquestes parelles representen. En alguns casos es parla d'un 'matrimoni a prova', però aquesta mena de terminologia es percep carregada de prejudicis, donat que s'està englobant dins un mateix concepte aquelles parelles que potser sí volen viure junts "per provar" la seva relació, però també a les altres que estableixen una vida en comú i no perceben la seva relació com una prova sinó amb una estabilitat que tant podria caracteritzar a les persones casades com a les solteres: "La cohabitació es pot veure com una prova abans del matrimoni, però en realitat es viu, des del primer dia, una relació com la d'un matrimoni. (...) cohabitaven perquè no es volen casar de moment, però en el futur és probable que ho facin, la finalitat de la cohabitació no és la prova sinó el començament d'una relació" (Rico i Ribot, 1999: 20).

D'altra banda, gran part de la terminologia té connotacions ideològiques importants que es tradueixen en una lluita en contra del matrimoni, vist com una forma de control institucional. El terme *unió lliure* s'ha utilitzat per parlar de situacions de convivència de caire més inestable com a conseqüència d'una percepció de l'amor sense lligams envers una única persona. Es pot dir que tant *unió lliure* com *parella lliure* suggereixen una actitud clarament militant d'esquerres (Alabart et al., 1988). Tal com diu Domingo (1997: 201) "En el cas de la unió lliure, es qualifica de forma negativa el matrimoni, impregnant d'una forta presumpció ideològica una relació basada en el rebuig del matrimoni, cosa que no sembla ser certa en la majoria dels casos i que va tenir la seva vigència, en un marc històric determinat, dins el corrent del pensament d'esquerres i més concretament en el moviment llibertari". Malgrat aquestes crítiques el terme encara s'utilitza sovint per a referir-se a les parelles de fet. Segons Kaufmann (1993), els termes cohabitació, unió lliure i concubinat es refereixen als qui viuen junts rebutjant el matrimoni, però cadascun es refereix a una qualitat particular: *cohabitació* es refereix als que comparteixen un mateix habitatge, *concubinat* als qui comparteixen un mateix llit i *unió lliure* els qui, bàsicament, neguen la institució.

Els estudis legals utilitzen una terminologia molt extensa donat que és una de les disciplines que en els darrers decennis ha treballat més el tema com a conseqüència del debat a nivell europeu basat en l'interès per la seva regulació legal. Les aportacions de Roca (1996) al respecte resulten de gran interès, que tal com diu, a França es parla de “concubinage notoire”, d’“union libre” o de “ménage marital”, a Gran Bretanya de “cohabitants” i a Itàlia de “famiglia di fatto”. Aquesta multiplicitat de termes desprèn una gran varietat de conceptualitzacions per cadascun d’ells. A França el “concubinage notoire” és la unió entre un home i una dona que conviuen sense casar-se, de manera que sembla que s’exclouen les parelles homosexuals. El mateix passa a Anglaterra i Suècia, on s’equipara la convivència a la d’un marit i una muller, la qual cosa sembla referir-se a la parella heterosexual. A Itàlia, en canvi, es veu la família de fet formada per persones del mateix sexe sense haver-se casat. Als Estats Units es parteix de la idea d’una parella de diferent sexe, encara que darrerament es reconeixen alguns efectes a les parelles homosexuals. La tendència del nostre país sembla centrar la seva atenció en les parelles tant heterosexuales com homosexuals, segons la legislació actual⁴.

Centrant-nos en la legislació catalana vigent i, més concretament, en la Llei 10/1998 de 15 de juliol sobre les “unions estables de parella”, es plantegen diverses reflexions sobre el terme que s’utilitza en aquests casos. ¿Per què no s’ha emprat el terme “parella de fet”, que ha estat el més habitual en l’àmbit jurídic? Emprant aquesta terminologia podríem pensar que el que s’està emfatitzant de la parella que conviu sense matrimoni és un requisit molt important als ulls públics: l’estabilitat. Com si la parella de fet es caracteritzés per una major inestabilitat en contrast amb l’estabilitat que definiria la convivència de les casades. Cal tenir en compte, però, que les parelles que es van formar als anys seixanta i setanta no són les mateixes que es creen ara, i que els seus objectius en la cohabitació podien ser molt diferents dels actuals, interpretant-la com una forma molt més llunyana al matrimoni fa vint anys que en l’actualitat.

---

⁴ Llei d’unions estables de parella 10/1998 de 15 de juliol.

En aquest cas ens sembla molt encertada l'aportació de Llebaría (1996), que realitza una crítica del concepte d'estabilitat que sempre va tan associat a les parelles cohabitants i la seva definició. Segons l'autor, el fet de "conviure maritalment" ja implica una estabilitat que no cal ressaltar o repetir en el mateix text dient "conviure maritalment i de manera estable". Segons la seva anàlisi sembla que el terme "estable" es troba més en relació a la durabilitat de la parella que a la seva estabilitat real. És a dir, quan es parla d'estabilitat s'està parlant en realitat de durabilitat: "(...) l'«estabilitat» funcionaria més com a requisit temporal de la convivència que com a element definitori d'aquesta" (Llebaría, 1996:135). D'altra banda el fet que aparegui el terme "unió" enlloc de "parella" fa pensar que s'emfatitza la decisió de conviure a través d'una unió voluntària. No apareix el terme "parella", de manera que els qui no les consideren parelles, així com els qui consideren que no són famílies, enteses com a institucions contemporànies, veuran que la llei no es pronuncia al respecte. Tampoc en cap moment es fa esment al concepte de "família", cosa que sembla respondre a la mateixa raó que en el punt anterior, en què per evitar el problema de definir, s'obvia el parlar-ne.

Avui en dia podem dir que el terme "cohabitació" és el més utilitzat en els estudis socials des que L. Roussel⁵ el va designar com a "cohabitation juvénile" per primer cop al 1978 per referir-se a la pràctica convivencial d'algunes parelles franceses. D'aquest terme compost es va extreure el concepte que ara s'utilitza per referir-se a totes elles deixant de banda els criteris d'edat. Bawin-Legros (1988) posteriorment farà una crítica al concepte de "cohabitació juvenil" de Roussel, basant-se en tres raonaments: en primer lloc la finalitat de la cohabitació no queda ben definida donat que pot ser durable o no, caracteritzar-la de juvenil delimita excessivament la seva població i tampoc reflexa la diversitat de situacions que es donen en la realitat. A partir del terme "cohabitació" podem dir que s'han elaborat tipologies segons l'edat (cohabitació juvenil i cohabitació adulta), segons les experiències anteriors (cohabitació prematrimonial i cohabitació postmatrimonial), entre d'altres.

---

⁵ Amb el seu article "La cohabitation juvénile en France", *Population*, n.1, pp.15-42.

Però no només existeixen les dificultats de conceptualització en la nostra disciplina, sinó que a nivell col·loquial tampoc hi ha un terme adequat que defineixi aquest tipus de relació a la mida. És a dir, que la dificultat semàntica s'estén tant als qui l'estudien com als qui la protagonitzen (Domingo, 1997). Se solen utilitzar més freqüentment les expressions “viure junts” o “ser parella de fet”, gràcies a la publicitat que s'ha dut a terme d'aquesta forma de vida per la seva legalització al nostre país. Les expressions “viure junts”, “viure amb” semblen potser unes de les més neutrals i amb menys implicacions morals, donat que s'utilitzen en l'àmbit més quotidià (Alabart et al., 1988). Així doncs, definir-se com a parella de fet no és fàcil davant aquesta mancança de terminologia.

Encara que disposem d'una gran quantitat de termes per escollir, molts d'ells són percebuts com inadequats perquè representen situacions del passat que tenen implicacions morals i que evocuen uns fenòmens socials totalment diferents del que existeix en aquests moments. Es tracta de paraules que més aviat desqualifiquen i que ja no tenen cap funció en la societat actual.

Ara per ara, resulta molt difícil trobar terme que inclogui la gran heterogeneïtat que afecta la cohabitació, el més fàcil seria experimentar amb termes nous que no tinguessin cap implicació ni es referissin a situacions històriques anteriors, centrant-se en la característica bàsica de la no existència d'un contracte entre els dos membres de la parella. Precisament el tresor més gran que ens ofereix el terme *cohabitació*, malgrat els seus possibles inconvenients que ja hem esmentat, és la seva novetat, que ens permet parlar d'un fenomen diferent dels altres sense prejudicis ni ideologies darrera.

3. Estudiant la cohabitació: estudis realitzats

Si hem de considerar l'interès per la cohabitació com a fenomen d'estudi, podem dir que aquest neix als anys setanta davant la preocupació pel descens de la nupcialitat que s'havia donat durant la dècada anterior. A partir dels anys setanta, augmentaran les parelles cohabitants en nombroses zones d'Europa, amb diferències importants, però, respecte a les que havien existit anteriorment: es tracta de persones joves, la majoria estudiants, amb nivells educatius mitjans o alts, que practicaven una cohabitació prematrimonial, d'assaig al matrimoni (Flaquer, 1998b). Aquests processos d'expansió de la seva pràctica han provocat la necessitat de la seva anàlisi i coneixement profund. La demografia és una de les disciplines que ha mostrat més interès en aquest fenomen aportant nombrosos treballs quantitius molt específics i rics en dades. Així doncs, no només s'ha analitzat el nombre total de parelles de fet i la seva representativitat, sinó la seva acceptació en l'entorn social, la procreació d'aquestes parelles, la percepció envers el matrimoni o el perfil dels grups que la practiquen, entre d'altres aspectes.

És evident que els països on aquest nombre de parelles sigui més destacat, seran els llocs on els estudis siguin més abundants i específics. A Catalunya, pel contrari, aquest fenomen tot just ara es comença a incloure en les anàlisis demogràfiques i estadístiques. La seva escassa representativitat fa que no s'hagi tingut en compte la seva existència minoritària. Aquesta situació, però, ha anat canviant i cada vegada es valora més contemplar aquest fenomen com una forma a part dels matrimonis.

Els estudis han estat força nombrosos en d'altres països com ara Suècia (Trost, 1979) o França (Chalvon-Demersay 1983) on la seva pràctica és molt destacable quantitativament, al contrari del nostre país on el fenomen ha tingut una presència sempre força tímida i la recerca sobre cohabitants és molt escassa. És per aquesta raó que sovint, quan un investigador s'interessa per aquesta temàtica, s'ha de centrar en els estudis realitzats en d'altres zones

geogràfiques per tal de conèixer i contrastar en el futur les formes d'experimentar i viure aquesta situació en l'àmbit de la parella i de la família.

Si hem de posar un punt de partida que marqui la recerca sobre la cohabitació, no podem deixar de mencionar el treball de Roussel (1978), que oferirà a la pràctica una nova designació emprant l'expressió *cohabitació juvenil*, que després s'aplicarà de forma general, restant només el concepte de *cohabitació*. La dècada dels anys 70 es caracteritza per una tendència a trencar amb les normes establertes i intentar crear un nou model de societat, a la qual cosa hi contribuirà la practica de la cohabitació que intentarà rebutjar les pautes i els rols socials que el matrimoni implica i proposarà un model de parella amb uns rols més igualitaris entre els gèneres.

D'acord amb aquesta línia de treball es publicarà el treball de Roussel i Bourguignon (1978) que estudia el fenomen en la societat francesa, i on es percep la parella conjugal com quelcom de l'àmbit més privat de les persones, que no admet cap intromissió externa per part ni de l'estat, que implicaria la celebració del matrimoni, ni de la família i els parents. Tal com ens diuen aquests dos sociòlegs, els cohabitants d'aquella època concebien l'amor de forma oposada a l'obligació, representada pel matrimoni i el contracte legal que comporta, entenent que "en la història real d'una parella el matrimoni no hauria de ser res més que una anècdota" (p. 244). Es basaria en sobrevalorar l'amor i posar-lo per sobre de la seva institucionalització, com si així fos més pur i vertader. En aquest treball també s'estudia el paper dels fills, que es veuen com a legitimadors de la unió, com un símbol de la seva durabilitat, i que conferiria a la parella la seva dimensió social.

El següent treball en l'àmbit francès que mereix la nostra atenció és l'estudi qualitatiu, basat en entrevistes, de Chalvon-Demersay (1983). Podem dir que, malgrat que la recerca es va desenvolupar ja fa uns vint anys, les parelles catalanes ofereixen alguns trets comuns amb les franceses d'aquell temps, cosa que ha resultat molt interessant a nivell de la nostra recerca. Segons aquest treball, el matrimoni està perdent el seu protagonisme perquè ja no és una condició bàsica per a transmetre les propietats, ni com a transacció

econòmica. D'altra banda, la cohabitació deixa de ser pròpia dels sectors més pobres, per passar a donar-se en les societats occidentals per decisió pròpia, gràcies també a la seva major acceptació social. Respecte a les relacions de parentiu, la cohabitació no afecta la sociabilitat familiar, que són idèntiques a les de les parelles casades, cosa que, segons l'autora, fa que la cohabitació perdi el seu poder innovador. En resum, segons aquest treball, el matrimoni ha perdut el seu valor sacramental i amb ell una part de la seva càrrega simbòlica, cosa que es fa força evident en el cas de les parelles cohabitants, quan diu que la societat civil no aconsegueix crear substituïts laics eficaços i entusiasmadors⁶.

Anys més tard el treball de Bozon (1992) ens mostrarà com, també pel cas francès, el ritual de casament de la parella que prèviament ha cohabitats pot prendre formes molt diverses com a resultat d'aquestes noves pràctiques conjugals. En aquest cas, la boda dels cohabitants francesos manté la seva vinculació al significat de festivitat, és percebuda com una festa que es pot fer quan vingui de gust, però deixa de ser viscuda com un ritus de transició. Posteriorment altres estudis com els de Segalen (1997 i 1998) i Tremblay (1998) confirmaran la importància que el ritual manté en aquest sentit festiu, però que es perd com a *ritus de pas*.

Juntament amb els treballs realitzats a França, tenim els reconeguts treballs de Trost (1979) a Suècia. Les raons majoritàries per les quals es casaven les parelles cohabitants eren els fills en primer lloc i la tradició en el segon, seguit de les qüestions pràctiques (econòmiques, legals, etc). Un cop més veiem com la tradició, entesa com una festa pública que segueix un seguit de rituals simbòlics reconeguts socialment, pot tenir un pes decisiu en la forma de celebració del matrimoni per part dels cohabitants. Pel que fa al ritual, segons Trost hi ha dues formes de justificar al perquè del matrimoni d'aquestes parelles: a) pel canvi d'estatus que aquest implica, b) per la cerimònia de casament *per se*, "la cerimònia o l'acte en sí mateix és l'important" (1979: 175). D'altra banda, en aquest estudi veiem com el fet de cohabitar tampoc comporta

---

⁶ En les nostres entrevistes veiem com els matrimonis civils també poden resultar simbòlicament i cerimonialment molt engrescadors i rics.

un canvi important en la sociabilitat de les parelles, que segueixen mantenint les pautes i els rols familiars que es podrien sobreentendre a qualsevol altra parella casada.

Si ens centrem més concretament en la societat catalana, hem de mencionar el treball qualitatiu de referència realitzat sobre la cohabitació a Barcelona i Madrid l'any 1985 (Alabart et al, 1988a i 1988b) (Domingo, 1997). En aquest estudi es van analitzar diferents qüestions entorn aquesta forma de convivència, que en aquell moment tenia una acollida força abundant en la nostra societat. Concretament en una anàlisi sobre els rols de parella que desenvolupaven aquestes unions, es veia com sí que existia un discurs entorn el desig de crear noves formes de relació conjugal, de desenvolupar uns rols més igualitaris a tots els nivells, inclòs el repartiment de les tasques domèstiques, però que en la pràctica aquest discurs es difuminava i les possibles diferències amb els matrimonis del moment no eren massa importants. En aquests casos es veia la cohabitació com a resultat o bé condicionada per les circumstàncies (*accidental*) o bé fruit d'una opció personal condicionada per altres causes com ara la impossibilitat legal (els separats, solien ser persones més grans) o l'espera d'una major estabilitat econòmica i laboral (més freqüent entre els més joves). Així, el que portaria a casar-se a aquestes parelles seria la finalització del període de "prova", la claudicació davant les pressions paternes o bé el desig de constituir una família *legal* al néixer el primer fill. És a dir, que malgrat la intenció de convertir-se en un col·lectiu experimental, amb una nova ètica de la parella i les relacions familiars i personals, la cohabitació esdevingué resultat d'un moment de *rebel·lia* que amb el temps s'afeblia i conduiria al matrimoni o la ruptura en la majoria de casos.

Reunint les idees que podem extreure d'aquests treballs, podem veure com:

- Entorn la cohabitació hi ha un discurs que intenta donar coherència a la seva pràctica, però que no acaba de respondre exactament a la pràctica quotidiana que desenvolupen.
- La cohabitació no té perquè implicar necessàriament una conducta diferent de la de les parelles casades a nivell de sociabilitat i relacions familiars.

- Si en un moment donat va fer falta una raó que justificués la convivència sense matrimoni, en el moment de casar-se aquestes parelles han de buscar raons que justifiquin el matrimoni, que sovint se solen basar en el desig de tenir fills i/o de realitzar algun tipus de celebració o ritual que no es va fer en el seu moment.

Si ens centrem en l'actualitat, a partir dels anys noranta, els estudis que s'han anat realitzant en l'àmbit europeu mostren com s'ha produït un canvi important en la concepció i causa de la cohabitació. Aquesta ha deixat de ser definitivament una pràctica que intentava ser revolucionària, per convertir-se en part d'un procés envers el matrimoni, o si més no, en una pràctica que no el nega ni el rebutja en un futur. Així doncs, no es tractaria d'actuar d'acord amb una ideologia que intenta *trencar motlles*, simplement es tractaria d'una relació de *viure al dia*, en la que el futur no és planificat en excés ni es planteja a llarg termini.

En aquest sentit resulta significativa l'aportació de Leridon i Villeneuve-Gokalp (1994) quan diuen que la cohabitació a França és una etapa neutra en la que no hi ha projecte de matrimoni, ni projecte d'infant, però que tampoc hi ha un rebuig de cap dels dos. És a dir, hi ha una actitud absolutament neutra. Aquesta situació d'indefinició que caracteritza a les parelles cohabitants els confereix, tal com ens diu Alberdi (1999), la possibilitat de transgressió de les normes, especialment en les relacions amb els parents afins que de vegades resulten optatives, donat que tenen més llibertat que les casades, amb menys obligacions socials explícitament preestablertes.

3.1. Estudis sobre les relacions familiars dels cohabitants

Així doncs, si el matrimoni implicaria tot un conjunt d'obligacions i drets, com hem mostrat en apartats anteriors, i de fet la majoria de parelles cohabitants estudiades en diferents recerques les segueixen, la cohabitació deixa la porta entreoberta a la innovació gràcies al fet que les pautes socials no es troben tan clarament definides. Per aquesta raó resulta necessari conèixer quin paper se li

atorga a la família, ja que davant aquesta possibilitat de llibertat a nivell de normes socials, podria implicar un trencament amb formes actuals de les relacions de parentiu.

En aquest sentit, estudis de diferents tipus ens mostren com la família no deixa de ser una peça clau en la vida de les parelles europees, que tal com afirma Segalen (1995) davant la inestabilitat dels llaços conjugals en la societat contemporània, els llaços de parentiu es veuen reforçats, fent que la família europea es perpetui a través d'ells. Comas d'Argemir (1997) confirma aquest fet al nostre país quan estudia la gran importància que tenen les diferents formes d'ajuda i reciprocitat entre les generacions davant la manca d'altres tipus d'ajuts provinents d'institucions estatals. D'aquesta manera veiem com, encara que a nivell residencial es manifesti una forta autonomia per part de les unitats familiars, les xarxes de parentiu en la societat catalana són bàsiques i gaudeixen d'una salut immillorable. Segons Roigé (2002) existeixen unes estretes relacions intergeneracionals que es manifesten de formes molt diversificades com ara les relacions de sociabilitat, les transferències de béns, la cura i assistència entre les generacions, la criança dels infants i el paper dels avis i les àvies.

Si centrem la nostra atenció en el cas dels joves a Catalunya, l'*Enquesta sobre els valors dels joves catalans 2000* ens mostra com la família és l'aspecte que té més importància per als joves (98,8%) seguida dels amics i coneguts (96,5%), i es troba absolutament per sobre de la política i la religió, que queden en darrer lloc (Flaquer 2002). Segons Flaquer "la família ha esdevingut una mena de religió secular que ha vingut a substituir les creences tradicionals" (p. 52).

És evident que davant aquest paper de la família, bàsic per al funcionament de qualsevol unitat familiar i dels individus que la conformen, les parelles cohabitants no es troben fora d'aquesta concepció de les relacions intergeneracionals. Precisament és aquest fet una de les raons que podrien tenir com a conseqüència aquesta major acceptabilitat de la cohabitació per part dels pares i avis de cada família. Davant aquest fet, podem deduir que les

decisions de les parelles cohabitants, com les de qualsevol altra forma d'unió, no se solen prendre individualment sinó tenint en compte i avaluant la seva repercussió a nivell familiar.

Com afirmen alguns estudis, en general s'estan produint un seguit de modificacions en les relacions de parentiu, encara que d'una manera tan lenta que en dificulta la seva percepció. Als anys noranta Leridon i Villeneuve-Gokalp (1994) ja consideraven que s'estava duent a terme una *revolució tranquil·la*, considerant que els canvis en les actituds i concepcions sobre la família a partir dels anys setanta a França. Actualment i sobre Catalunya, Flaquer (2002) ens parla d'una *revolució silenciosa*, en què les formes de convivència que abans resultaven ser poc convencionals van en augment, com ara la monoparentalitat, les persones que viuen soles i les parelles de fet. Però no es tracta només d'uns canvis en les formes residencials sinó també en les actituds en quant a les relacions de gènere i la representació dels valors familiars.

3.2. Estudis sobre el matrimoni de cohabitants

Segons Simpson (1998), casar-se implica un canvi en relació al drets de les persones i la propietat, que són socialment, legalment i potser divinament, sancionats; però el grau i el què constitueixen aquest conjunt variarà molt d'una cultura a l'altra. És davant la perspectiva dels possibles canvis que pugui implicar el matrimoni, que ens resulta interessant i necessari conèixer quin pes tenen els actes públics i rituals, tant d'inici de la convivència com del casament, en la formalització de les parelles, i especialment les cohabitants. En alguns casos el que es fa és recrear un *matrimoni fictici o provisional* en l'inici de la convivència, de manera que es pot reproduir la celebració d'una boda. Així, donat que els actes cerimonials gaudeixen d'una efectivitat important en la socialització de les persones, mitjançant els diversos rituals el que d'alguna manera s'està buscant és una legitimació de la relació de cara a la resta de parents (Rico: 2001).

Pel que fa al matrimoni posterior, estudis recents com el d'Alberdi ens mostren que el casament es converteix en quelcom 'necessari' quan es volen tenir fills, el matrimoni aporta aquell "reconeixement social que la convivència no té" (Alberdi, 1999:128). Domingo ja ho contemplava quan deia que el matrimoni "segueix resumint i ritualitzant el complex de relacions socials perquè aquesta institució es doni, i segueix exercint de manera indiscutible i efectiva el seu paper d'arbitratge entre la cohesió familiar i la cohesió conjugal" (1997:304).

Per la pròpia importància que encara manifesta la institució matrimonial i el ritual que aquesta comporta, resulta interessant conèixer les diferents maneres com les parelles cohabitants es casen, com el ritual es desenvolupa d'una manera o una altra segons les concepcions que es tenen de la família i de la pròpia parella. Les formes de celebrar les bodes, per exemple, poden oscil·lar entre dos extrems. Per una banda es pot optar per una festa secreta, en què no assisteixen més que els testimonis i, de vegades, la pròpia família no en té coneixement. En l'altre extrem podríem situar un casament en què es convidava a un nombre considerable de persones i que segueix moltes de les representacions simbòliques que configuren el casament religiós (Rico: 2001)⁷. La primera forma de celebració seria aquella que no atorga excessiva importància al matrimoni com a institució i que pretén ressaltar aquest caire de rebel·lia cap a ella. Tal com van mostrar fa uns anys Roussel i Bourguignon (1978) a França, es tractaria de casar-se de manera diferent que els propis pares i es veurà el matrimoni com un acte d'oportunisme, sense conseqüències per la parella. L'altra opció seria aquella que li dona una importància bàsica pel fet que el matrimoni no deixa de ser quelcom significatiu en la vida de les persones tant a nivell personal com social.

En els darrers anys, i davant l'augment molt significatiu de la cohabitació en diferents països europeus, trobem treballs centrats en el matrimoni d'aquestes parelles i les diferents formes rituals i simbòliques que aquests prenen. Alguns exemples molt significatius en són els treballs de Bozon (1992), Segalen (1997) i Herault (1997) a França, i de Tremblay (1997) al Quebec, on es deixa patent que malgrat la pèrdua del seu sentit com a *ritus de pas* no deixa de ser un

moment important en la vida de la parella i on s'han de seguir certes *normes* que responen a les diferents idees sobre la tradició cultural.

---

⁷ Veure exemples pel cas de Suècia a Trost (1979) i per França a Chalvon-Demersay (1983).

4. Metodologia i tècniques de recerca

La recerca que hem desenvolupat ha seguit un conjunt de pautes metodològiques que considerem necessari plantejar en aquest apartat, per tal d'entendre millor de quin tipus de treball es tracta i quins són els seus resultats. Tal com es va plantejar des d'un inici, es tracta d'una recerca qualitativa, que no es basa en continguts quantificables, sinó més aviat en els continguts específics resultants del treball de camp realitzat i la observació.

- **Àmbit espacial:** l'àmbit espacial de la recerca, encara que es dirigeix a l'ampliació del coneixement de la societat catalana, s'ha centrat en parelles cohabitants que viuen a la ciutat de Barcelona o al seu radi més proper, delimitat per l'Àrea Metropolitana de Barcelona.
- **Àmbit històric:** el moment en què se centra la recerca és l'actualitat, donat que les entrevistes s'emmarquen contextualment en el present any 2007.
- **Les fonts:** les fonts que utilitzades han estat diverses: documentals (com ara censos, dades estadístiques i bibliografia) i les que són pròpies del treball de camp (com la observació i l'entrevista).

Fonts utilitzades

Com veurem a continuació, les fonts utilitzades són força diversificades, però totes elles giren entorn un mateix esdeveniment social, la celebració ritual de la convivència i del casament. Ha estat primordial en l'obtenció d'informació la varietat de fonts cosa que ens ha permès contrastar-les amb posterioritat i aportar una major riquesa als resultats de la recerca.

a) Entrevistes en profunditat

La realització d'entrevistes ha seguit el procés següent:

1r: elaboració de la guia d'entrevista

En aquesta primera fase l'objectiu principal va ser elaborar una guia d'entrevista concretada al màxim i que recopilés els objectius de la recerca que s'ha dut a terme. Per aquest motiu una primera elaboració es va realitzar a partir de la bibliografia consultada d'altres recerques com a base, afegint-hi i modificant d'altres aspectes per tal de centrar-la en el cos de la nostra investigació.

2n: elecció de la mostra d'informants

En primer lloc es va definir el perfil de les persones havien de ser entrevistades: es tractaria preferentment de parelles, donat que ens interessava conèixer les percepcions, els parers i les idees de cadascun d'ells. Si no era possible concretar l'entrevista amb els dos, es faria amb un d'ells; a la qual cosa hem d'afegir que sempre van ser dones les més predisposades a participar. A banda, calia concretar quines parelles entrevistariem, cosa que vam fer tenint en compte que m'interessava veure quin pes tenia el matrimoni i els fills en aquestes unions:

- Entrevistes a parelles casades, havent cohabitat anteriorment un temps, amb i sense fills
- Entrevistes a parelles cohabitants amb i sense fills

Per tal d'aconseguir contactes amb possibles informants, vam utilitzar l'estratègia de la "bola de neu". Aquesta consisteix en un primer contacte amb persones més o menys properes a l'investigador que són potencials informants, alguns dels quals són entrevistats. A partir d'aquests contactes, es demana a aquelles persones si en coneixen d'altres en situacions que puguin ser d'interès per la recerca, i d'aquesta manera ens anem allunyant del nostre cercle de relacions més proper, aconseguint informants nous més allunyats, a partir de repetir el mateix procediment a cada entrevista. Cal dir, però, que aquest procediment ha implicat que la mostra estigui en certa manera esbiaixada, perquè no serà representativa de tots els estrats socials, sinó només d'una part

d'aquest, que podria correspondre a un sector de la societat de classe mitja-alta, amb estudis superiors en la majoria de casos i amb estabilitat econòmica i laboral.

3r: realització de les entrevistes

Les entrevistes en profunditat han estat la font més important de la recerca, donat que ens mostren els discursos del propis protagonistes. Les entrevistes constaven de dues fases: en primer lloc es demanaven les dades personals de la parella (edat, estudis, etc), d'aquesta manera ens permetíem *trencar el gel* i iniciar la conversa amb continguts que requerissin poc esforç per part dels informants. Tot seguit es passava al nucli de l'entrevista, fent les preguntes que es consideraven essencials per la recerca intentant que fos el més semblant a una conversa distesa. La nostra intenció era que durant l'entrevista ens guiés el diàleg sense necessitat de seguir-la fil per randa, com si es tractés d'una conversa, per tal que la informació sorgís de la manera més espontània possible. Al llarg de la xerrada anàvem prenent nota de les impressions i opinions dels informants, anotant les cites textuais que ens semblessin més destacables.

Dades orientatives sobre les parelles entrevistades

Les dades bàsiques de les persones entrevistades en aquesta recerca són les següents:

ENTREVISTA	CASATS
1	No casada / Sense fills
2	Casada / Sense fills
3	Casada / Sense fills
4	No casada / Amb fills
5	Casada / Amb fills
6	Casada / Amb fills
7	Casada / Sense fills

8	No casada / Sense fills
9	No casada / Sense fills
10	No casada / Sense fills
11	No casada / Amb fills
12	No casada / Amb fills
13	No casada / Amb fills
14	No casada / Amb fills
15	No casada / Sense fills

b) Dades demogràfiques i estadístiques

Donat que hem treballat amb una majoria de fonts qualitatives, una darrera font quantitativa que ens podia oferir un marc general de la situació del fenomen en l'actualitat han estat els censos de Catalunya, que ens han permès conèixer el nombre de matrimonis celebrats i la quantitat aproximada de parelles de fet que tenim a Catalunya, així com la fecunditat dins i fora del matrimoni.

c) Jurisprudència i Legislació

Una altre tipus de fonts utilitzades per la nostra recerca ha estat l'anàlisi de la tramitació parlamentària de la llei d'unions estables de parella, aprovada pel Parlament de Catalunya, així com la seva aplicació per part dels nostres Jutjats i Tribunals, en la creació d'una jurisprudència que posa de relleu les mancances i els encerts de la que va ser la primera regulació de les unions estables de parella a tot l'Estat espanyol, i que a hores d'ara es troba en un necessari procés de modificació i actualització mitjançant l'avantprojecte de llei que aprova el llibre segon del Codi Civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família.

Tècniques emprades

Davant la gran varietat de fonts que hem emprat, hem hagut d'ajustar diverses tècniques de recerca a cada material. Aquestes tècniques les podem concretar en les següents accions:

- a) Buidat i anàlisi de les entrevistes
- b) Buidat i anàlisi de la legislació aplicada a aquesta situació
- c) Anàlisi de les dades quantitatives

a) Buidat i anàlisi de les entrevistes

Un cop es van realitzar les entrevistes es van omplir les fitxes d'entrevista, que recollien les dades del perfil dels informants, la carta de parentiu, les condicions de l'entrevista i les observacions. D'altra banda hem elaborat un llistat d'epígrafs amb els diferents temes i subtemes que han permès classificar els continguts de les entrevistes d'acord amb les temàtiques d'estudi, elaborant fitxes de contingut.

b) Buidat i anàlisi de la legislació

La comparació entre les diverses lleis autonòmiques que regulen la situació de les parelles de fet ens ha permès obtenir una visió global del tractament legal a tot l'Estat, així com l'anàlisi a fons de la proposta incorporada a l'avantprojecte de llei que aprova el llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família.

c) Anàlisi de les quantitatives

Aquestes dades s'han obtingut a partir del buidat de les taules que s'ofereixen en les publicacions en paper i online de l'Institut d'Estadística de Catalunya (IEC) i a l'Instituto Nacional de Estadística (INE). Gràcies a aquest buidat hem pogut obtenir una imatge global de la situació de les

parelles cohabitants, les casades, les formes de celebració i la fecunditat dins o fora del matrimoni al nostre país.

5. Dades estadístiques de la cohabitació

La cohabitació és un fenomen que ha merescut gran quantitat d'anàlisis demogràfiques en l'àmbit europeu des de ja fa unes dècades, però malgrat la importància que ha anat prenent en els estudis demogràfics sobre la família, es tracta d'un dels fenòmens més difícils de quantificar per la seva invisibilitat. Aquestes parelles són realment difícils de "detectar" i per tant de quantificar, perquè no trobem censos ni reculls estadístics definitius que ens permetin conèixer-ne la quantitat exacta.

En aquest apartat pretenem mostrar alguns dels resultats sobre els treballs que ens permeten tenir una idea general de l'estat de la cohabitació i de la realitat que s'hi relaciona, matrimonis, naixements fora del matrimoni, etc. Fem doncs, un breu recorregut pels canvis més recents en l'àmbit europeu.

5.1. Transicions familiars a Europa

La família no ha estat una institució uniforme i estàtica al llarg del temps, sinó que la seva forma i percepció ha anat variant amb els anys. Ha estat, però, durant el segle XIX i XX que aquesta ha patit unes de les transformacions més importants. Flaquer (1991), ens parla de dues transicions familiars que van representar canvis transcendents. La primera d'elles es va desenvolupar a partir del segle XIX, en què les funcions de la família van quedar reduïdes a la reproducció biològica i social, amb una conseqüent nuclearització de la família. D'aquesta manera es passava de coexistir diverses generacions en una mateixa casa a formar nous nuclis basats exclusivament en la parella conjugal i els seus fills. Aquest fenomen va ser recolzat per un conjunt de canvis com ara una major intervenció de l'estat en les qüestions relatives a la família i l'origen de l'Estat del benestar.

La segona transició familiar es va donar més endavant, ben entrada la meitat del segle XX, on han aparegut un conjunt de noves situacions familiars que

conviuen amb la família nuclear tradicional, com ara les llars monoparentals, les parelles cohabitants o les dels solitaris. Es tracta de formes de vida que ofereixen com a novetat, ja no tant la seva forma residencial, com la llibertat que confereix als seus protagonistes, que poden optar per una o altra situació sense que això tingui conseqüències envers elles en l'àmbit social (Flaquer, 1991), o bé com a conseqüència de la divorcialitat. Aquests canvis en les pautes de formació i concepció de la família han coincidit amb el que s'ha anomenat la segona transició demogràfica, que es dona segons els demògrafs entre el 1960 i el 1985⁸. Els països que van experimentar primer les transformacions de la segona transició demogràfica van ser els nòrdics i, en especial, els escandinaus. Dins d'aquesta gran diversitat de formes i períodes de transformacions demogràfiques, Catalunya serà un dels que hi arribaran més tardanament, concretament als anys seixanta.

Es poden distingir tres fases en aquest segon període de transició demogràfica (Alberdi, 1995) (Cabré, Domingo i Miret, 1994):

- Un primer que aniria de 1960 a 1970, caracteritzat per un increment dels divorcis, una disminució de la duració dels matrimonis i un endarreriment progressiu de la nupcialitat. Durant aquests anys s'iniciarà un descens de la fecunditat a totes les edats.
- El segon període va del 1970 al 1985 i es distingirà per l'adopció de la cohabitació pre-matrimonial com a forma d'iniciar una relació de parella i l'increment dels naixements extra-matrimonials, com a fruit de l'increment de les parelles de fet.
- A partir de 1985 començarà el tercer període en què es donarà una estabilització de les taxes de divorci, l'extensió de la cohabitació postmarital i la formació de parelles amb vivendes separades, LAT (*Living Apart Together*), que substituirien els segons matrimonis després d'una separació o de la mort d'un dels cònjuges.

---

⁸ Els experts en demografia assenyalen l'existència de dues grans transicions demogràfiques en el context europeu que han modificat les pautes en la formació de la família de manera considerable. La primera d'elles es desenvolupà entre la segona meitat del segle XIX fins al segle XX, encara que en els països nòrdics es remonta el seu origen a la fi del segle XVIII. A Espanya, concretament, aquests primers processos de canvi es donarien entre els segles XIX i XX, amb diferències regionals, però, destacables. Per més informació sobre aquestes variacions regionals veure Nicolau (1991).

Davant el fet que els processos de canvi demogràfic no han estat els mateixos a tot arreu, i les divergències són múltiples. Alguns autors han elaborat tipologies per tal d'emmarcar els països europeus en grups segons el seu grau de nupcialitat i fecunditat, on podem veure en quina situació es troba Espanya i els seus països veïns. Louis Roussel⁹ va delimitar al 1992 quatre grans regions que dividien el continent europeu en aquell moment.

---

9 Roussel, L. (1992) "La famille en Europe Occidentale: divergences et convergences", *Population*, n.1, pp.133-152.

Models europeus segons la nupcialitat i la fecunditat. 1992

	Regió sud	Regió oest	Regió nord	Regió centre
Fecunditat	Baixa	Baixa	Relativament elevada	Feble
Divorcialitat	Baixa	Elevada	Elevada	Alta
Cohabitació	Baixa	Baixa	Elevada	Mitjana
Naixements extramatrimonials	Baixos	Elevats	Elevats o mitjans	Reduïts
Països	Itàlia, Grècia, Portugal i Espanya	França, Noruega, Holanda i Regne Unit	Dinamarca i Suècia	Alemanya, Àustria, Bèlgica, Luxemburg i Suïssa

Dades extretes de: CABRÉ, A.; DOMINGO, A.; MIRET, P. (1994) "La formació de les famílies a Catalunya: La nupcialitat de 1975 a 1989", *Fòrum*, n.0, pp. 10-23. Elaboració pròpia.

Com podem veure en el quadre, Espanya es trobaria entre el països amb una inferior fecunditat, divorcialitat, cohabitació i naixements extramatrimonials d'aquell moment. Malgrat que, com veurem tot seguit, la nupcialitat ha patit alts i baixos, la pràctica de la cohabitació sempre ha estat predominantment poc significativa.

Davant la gran heterogeneïtat que caracteritza els processos demogràfics a Europa, passem a veure el cas específic del nostre país, on podem constatar que, malgrat haver-hi una presència de parelles cohabitants, aquesta no ha estat mai massa elevada.

5.2. Els canvis en les xifres i en les idees

És evident que ens les darreres dècades s'han produït importants canvis en les formes i estructures familiars, que evidentment impliquen també modificacions en les percepcions i visions de la família i el parentiu en general. Així doncs, un dels canvis més importants no és només el numèric o quantitatiu que ens

mostren les estadístiques, sino també les qualitatives o de valors socials que sempre s'hi vinculen.

Segons l'estudi sociològic de Pujadas i Solsona (1989), el principal canvi experimentat a Espanya a finals de segle XX és la distinció entre els conceptes de matrimoni, maternitat, família i llar. Mentre que en dècades anteriors aquests quatre conceptes seguien un ordre cronològic, actualment aquest model esdevé múltiple, i els quatre conceptes no tenen per què donar-se plegats. És per aquesta raó que les autores consideren important parlar de diferents *itineraris vitals* (Mari-Klose i Nos Colom, 1999).

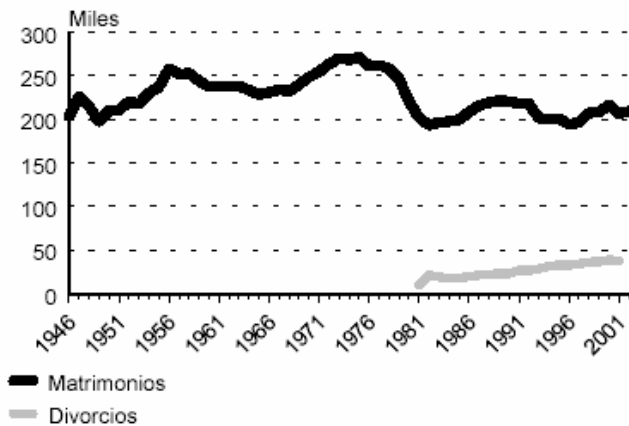
Segons el treball de Sarribe i Martinez (2002), la situació de la nupcialitat a Europa es podria resumir, entre d'altres, en els següents punts:

- Les persones es casen menys que abans.
- Els casaments de solters s'ha reduït i l'edat d'accés ha augmentat, degut a la convivència en parella especialment al nord.
- Al nord l'augment de l'edat dels joves coincideix amb l'augment dels casaments.
- Les transformacions no s'han acabat, especialment pel que fa als països del sud i l'est d'Europa.
- Es tendeix envers la diversitat en front del model únic de matrimoni que representava el passat.

Així doncs, no podem dir que el matrimoni estigui íntimament lligat a la cohabitació, perquè el descens dels primers no implica l'augment dels segons, però sí al revés. És a dir, que quan la cohabitació disminueix, és probable que la nupcialitat obtingui un favorable augment.

Les dades més actuals ens mostren com el matrimoni manté el seu protagonisme, representant la major part de la situació civil de la població. Com veiem al gràfic següent, el nombre de matrimonis s'ha anat mantenint molt estable en les darreres dècades:

**Gráfico 1.10. Matrimonios y divorcios.
1946-2002**

Nota: los matrimonios de 2001 y 2002 son provisionales

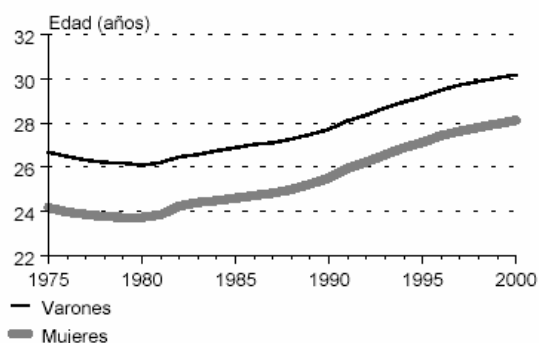
Fuentes: INE, Movimiento Natural de la Población (matrimonios)
CGPJ, Memoria (divorcios)

Font: INE (<http://www.ine.es/>)

D'acord amb el treball de Miret (2005), durant la segona meitat dels anys setanta es va produir una caiguda de la nupcialitat i la fecunditat molt important a Catalunya que no s'aturaria fins als anys vuitanta. Si mirem la gràfica anterior veurem que abans s'havia produït un increment enorme de matrimonis sense precedents al segle XX, que va permetre que la devallada posterior no tingués repercussions tan importants. Segons Miret (2005) "l'any 1983 s'apreciaren indicis de recuperació, tot i que els mateixos foren sobtadament truncats dos anys més tard, coincidint amb l'inici d'una ininterrompuda tendència en els preus de l'habitatge i dels nous lloguers, així com d'un augment en la temporalitat dels contractes laborals entre els més joves". Daquesta manera es va produir el tan conegut retard en la nupcialitat i la fecunditat de les darreres dècades. Ho podem constatar en les dades d'edat mitja al primer matrimoni dels darrers anys, que ha anat augmentant tant per dones com per homes.

Gráfico 1.9. Edad media al primer matrimonio. 1975-2000

Fuente: INE, Movimiento Natural de la Población

Font: INE (<http://www.ine.es/>)

Però com veiem en les dades de l'INE no només els matrimonis segueixen tenint una important representació quantitativa, sinó que també els matrimonis civils van prenent un lleu percentatge als religiosos, que passen del 22,70% al 1994, al 24,14 al 2001.

Unión conyugal¹. 1994-2001

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ^P
NÚMERO DE MATRIMONIOS								
Total	199.731	200.688	194.084	196.499	207.041	208.129	216.451	206.254
Tasa por 1.000 habitantes ²	5,10	5,12	4,94	4,99	5,25	5,25	5,42	5,12
PORCENTAJE DE MATRIMONIOS CIVILES	22,70	22,48	23,07	23,39	24,07	24,18	24,14	..

Font: INE (<http://www.ine.es/> - Indicadores sociales)

Si prenem la perspectiva des del punt de vista comparatiu en l'àmbit europeu, podem constatar que Espanya es troba entre els països amb més nombre de matrimonis, juntament amb França, Itàlia i Alemanya.

Unión conyugal en la UE. 1994-2001

(Continúa)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
NÚMERO DE MATRIMONIOS								
Unión Europea	1.930.998	1.913.506	1.893.027	1.899.371	..	1.920.344	1.933.327	..
Bélgica ¹	51.962	51.402	50.552	47.759	44.393	44.171	45.123	42.110
Dinamarca	35.321	34.736	35.953	34.244	34.733	35.439	38.388	36.567
Alemania ¹	440.244	430.534	427.297	422.776	417.420	430.674	418.550	389.000
Grecia	56.813	63.987	45.408	60.535	55.489	61.165	48.880	57.000
España²	199.731	200.688	194.084	196.499	207.041	208.129	216.451	206.254
Francia ³	253.746	254.651	280.072	283.984	271.369	286.191	305.000	303.500
Irlanda	16.621	15.604	16.174	15.631	..	18.526	19.168	19.246
Italia ³	291.607	290.009	278.611	277.738	280.034	275.300	280.488	260.904
Luxemburgo	2.352	2.074	2.105	2.007	2.040	2.090	2.148	1.983
Holanda	82.982	81.469	85.140	85.059	86.956	89.428	88.074	79.677
Austria	43.284	42.946	42.298	41.394	39.143	39.485	39.228	34.213
Portugal	66.003	65.776	63.672	65.770	66.598	68.710	63.752	58.390
Finlandia	24.898	23.737	24.464	23.444	24.023	24.271	26.150	24.830
Suecia	34.203	33.642	33.484	32.313	31.598	35.682	39.895	35.778
Reino Unido ⁴	331.231	322.251	313.713	310.218	304.797	301.083	305.912	..

Font: INE (<http://www.ine.es/> - Indicadores sociales)

5.3. Dades sobre la cohabitació al nostre país

Com ja hem dit, no és possible establir un nombre de parelles cohabitants exacte, però sí que en els censos dels darrers anys s'intenta fer un acostament per a obtenir-ne un nombre més o menys aproximats contemplant l'estat civil dels convivents. Segons l'Institut d'Estadística de Catalunya (IEC)¹⁰, el percentatge de parelles de fet ha anat augmentant en els darrers deu anys: al 1991 eren el 4,48% de les parelles, al 1996 el 9,94% i al 2001 el 8,68%. Si ens fixem més concretament en la franja d'edat entre els 16 i els 29 anys veurem que la progressió per aquests mateixos anys és de l'11,08%, el 23,65% i el 31,22% respectivament.

D'acord amb les dades de l'IEC, en el cas específic de Catalunya aquestes parelles representen una opció molt important per a les persones d'entre 25 i 39 anys.

¹⁰ <http://www.idescat.net/>

Nuclis de parelles de fet per edat i sexe
Catalunya. Any 2001.

Altres anys

Altres temes | Municipis | Comarques | Àmbits del Pla territorial | Províncies | Afegir al cistell | Fer preferit | Ajuda

	Sexe		Total
	homes	dones	
Menys de 20 anys	441	1.583	2.024
De 20 a 24 anys	8.272	14.986	23.258
De 25 a 29 anys	24.751	28.948	53.699
De 30 a 34 anys	26.385	25.171	51.556
De 35 a 39 anys	20.125	18.556	38.681
De 40 a 44 anys	14.742	13.394	28.136
De 45 a 49 anys	10.614	8.728	19.342
De 50 a 54 anys	7.744	5.699	13.443
De 55 a 59 anys	5.056	3.542	8.598
De 60 a 64 anys	3.236	2.456	5.692
De 65 a 69 anys	2.754	2.290	5.044
De 70 a 74 anys	2.132	1.773	3.905
De 75 anys i més	3.148	2.274	5.422
Total	129.400	129.400	258.800

Font: IEC (<http://www.idescat.net/>)

Així doncs podem considerar-la com una pràctica juvenil destacable, especialment entre els 25 i 39 anys on es troba el grup més representatiu. D'aquesta manera s'ha convertit en una opció a considerar com a forma d'emancipació de moltes parelles joves a Catalunya: el 57% dels joves pensa que podrien conviure en parella en un moment donat de la seva vida (Alberdi, Escario i Matas: 2000)¹¹.

D'acord amb Miret (2005), la cohabitació a Catalunya durant la dècada de 1990 va ser una pràctica de les generacions més joves: com més jove s'era, major era la probabilitat d'estar cohabitant fora del matrimoni. El creixement més espectacular de cohabitació va donar-se netre els grups d'edat entre 20-24 anys entre el 1991 i 2001 (d'un 19% a un 60% per als homes, i d'un 12% a un 48% per a les dones).

Si relacionem la convivència sense matrimoni amb els fills, podem veure que el nombre de parelles es redueix de forma important quan apareix el primer fill, en el que es redueix a la meitat el nombre de cohabitants, i que va disminuint a mesura que augmenta el nombre de fills.

¹¹ CIS. Estudio 2262, 1997. Població de 16 a 29 anys.

Nuclis de parelles de fet segons el nombre de fills ^M Catalunya. Sèrie temporal.

Altres temes | Distribució per comarques | Municipis | Comarques | Àmbits del Pla territorial | Províncies | Afegir al cistell | Fer preferit | Ajuda

Any	Nombre de fills						Total
	cap	1	2	3	4	5 i més	
2001	71.311	32.730	19.251	4.862	974	272	129.400
1996	64.647	33.823	21.640	6.188	1.440	571	128.309

Font: IEC (<http://www.idescat.net/>)

5.4. La invisibilitat de la cohabitació

Les mancances sobre la delimitació del fenomen a què fem referència s'evidencien en els censos i les enquestes que es realitzen des de diferents institucions, que no recullen amb prou eficàcia les dades necessàries per conèixer el seu abast. Habitualment es pren com a xifra representativa del fenomen la població cohabitant en el moment donat de l'estudi. Això fa que es projecti només una instantània que ve determinada per un període de temps molt curt i limitat. Però, si es pren la quantitat de població que en algun moment de la seva vida ha cohabitado abans de casar-se, el nombre pot ser molt més elevat. D'aquesta manera les parelles que han cohabitado en el període entre una enquesta i l'altra no apareixerien en el còmput total.

D'altra banda, la informació a partir dels censos no recull específicament quin tipus d'unió existeix entre un home i una dona, entre dues dones o entre dos homes que viuen al mateix domicili. Així, en les dades censals de l'Institut Nacional de Estadística (INE) es van classificar com parelles casades les parelles cohabitants, la qual cosa ens comporta problemes de distinció, no només del tipus de parella sinó també pel que fa a l'estat civil d'aquesta (Flaquer, 1991). Les enquestes tampoc han recollit dades específiques sobre les parelles cohabitants fins fa uns deu anys¹². Aquests fets ens mostren com s'ha deixat de banda i, fins i tot, ocultat aquest fenomen a través dels diferents recursos dels que es disposa per tal d'evidenciar-ne la seva presència. Davant d'aquesta necessitat de ser més minuciosos en el recull de dades de la

¹² Alguns exemples en són l'enquesta sobre "Parejas y matrimonios" del CIRES al 1990 o els censos a

població, per primera vegada, el treball de l'Institut d'Estadística de Catalunya des de 1991 han permès desglossar la composició de les parelles de fet en termes de l'estat civil dels cònjuges. Aquest fet suposa un primer pas pel que fa al reconeixement d'aquestes parelles que fins ara restaven ocultes o dissimulades.

5.5. Dades comparatives sobre la cohabitació a Europa

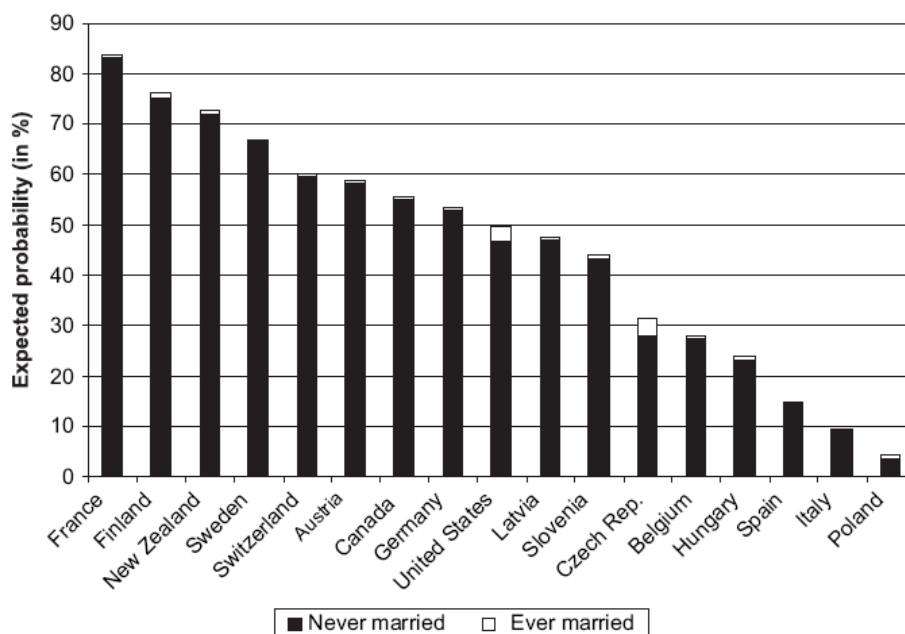
Un element bàsic en qualsevol anàlisi de la cohabitació és la gran heterogeneïtat de situacions que es poden trobar respecte a les parelles de fet. Dins un mateix entorn podem trobar gran varietat de situacions i motivacions que porten a la seva pràctica, la qual cosa fa més complexe el seu estudi. A més de les diferències internes en una mateixa zona, trobem les que sorgeixen en la comparació entre països amb tradicions diferents. Estem parlant, doncs, d'un fenomen molt ampli, tant pel que fa a l'abast geogràfic com per la diversitat de situacions que engloba el propi concepte. Aquestes diferències vindran donades pel procés històric, polític, demogràfic i cultural que s'hagi desenvolupat a cada zona en concret.

Segons un estudi de Heuveline i Timberlake (2004), Espanya estaria entre els països occidentals amb menys probabilitats de cohabitació si es compara amb d'altres com un país veí, França, o Finlàndia, Suècia, etc.

Catalunya de 1991, on es contempla la cohabitació de manera específica.

FIGURE 1. EXPECTED PROBABILITY (%) OF EXPERIENCING AT LEAST ONE ADULTHOOD COHABITATION BY AGE 45,^a BY PREVIOUS MARITAL STATUS: FEMALE RESPONDENTS IN FAMILY AND FERTILITY SURVEYS

Note: Countries sorted in descending order by total percentage expected to cohabit. Estimates derived from single decrement life tables.

^aAge 36 in Germany, 37 in Belgium and Hungary, 38 in Sweden, 40 in the Czech Republic and the United States, 41 in Slovenia, and 43 in Italy and Switzerland.

Font: Heuveline i Timberlake (2004)

Aquestes dades ens permeten prendre perspectiva donat que encara que sigui destacable l'increment de cohabitants a la nostra societat, no podem dir que tingui el paper que té en d'altres països, que en molts casos han tingut una tradició molt més antiga en aquesta forma de convivència.

En el treball de Heuveline i Timberlake (2004), es distingeixen diferents tipus ideals de cohabitació segons la visió cultural de cada país.

- **Marginal:** als països on la convivència fora del matrimoni no és ben vista socialment. Tindria una baixa durada i amb pocs naixements extramatrimonials.
- **Preludi del matrimoni:** es tractaria de percebre la cohabitació com una prova prèvia al matrimoni, que vindria especialment al naixement del primer fill.
- **Estadi en el procés de matrimoni:** es trobaria molt relacionat amb l'anterior, però diferent perquè es contempla com una fase prèvia al

matrimoni, no com un preludi, en aquest cas sembla que hi hauria més seguretat en un matrimoni posterior, només s'entén com a fase d'un cicle que porta al matrimoni.

- **Alternativa a la solteria:** implica el desig de postposar la formació d'una família però amb preferència de convivència abans que viure separats.
- **Alternativa al matrimoni:** representa l'alternativa de conviure enlloc de casar-se. En aquests casos la cohabitació duraria més temps que en els casos anteriors. També seria més fàcil que hi haguessin fills fruit d'aquesta convivència.
- **Indistinció del matrimoni:** es formen famílies com ho fan les casades, es troba íntimament lligada a la possibilitat anterior. En aquest cas serien persones indiferents al matrimoni.

Segons els autors Espanya es trobaria en una situació marginal juntament amb Itàlia i Polònia:

TABLE 4. FAMILY AND FERTILITY SURVEYS COUNTRIES BY IDEAL-TYPICAL ROLE OF COHABITATION

Role		Country	Empirical Indicators					
			Adulthood Premarital Cohabitation			Childhood Parental Cohabitation		
			Incidence	Median Duration	Proportion Ending in Marriage	Incidence	Median Duration	Proportion Ending in Marriage
A. Marginal	Italy	9.4	na		4.7	na		
	Poland	3.6	na		2.6	na		
	Spain	14.7	na		5.5	na		
B. Prelude to marriage	Belgium	27.5	2.39	76.2	4.5	na ^a		
	Czech Republic	28.2	na		10.4	na ^a		
	Hungary	23.2	na		7.1	na ^a		
	Switzerland	59.4	1.78	75.6	5.0	na ^a		
C. Stage in marriage process	Austria	58.3	2.69	76.8	18.0	2.82	76.0	
	Finland	75.4	2.38	80.7	13.1	4.08^b	74.1	
	Germany	53.0	2.24	53.3	12.7	2.62	63.3	
	Latvia	47.0	na ^a		12.4	na ^a		
	Slovenia	43.2	2.90	78.1	15.9	6.11	76.9	
D. Alternative to single	New Zealand	46.6	2.18	39.5	14.6	3.03	34.5	
	United States	71.9	1.17	48.0	20.1	2.11	48.2	
E. Alternative to marriage	Canada	55.2	3.32	36.1	17.4	4.17	30.5	
	France	83.3	4.28	46.3	25.9	9.48	23.8	
F. Indistinguishable from marriage	Sweden	66.7	3.44	61.2	48.0	2.71	81.6	
Median values			47.0	2.39	61.2	12.7	3.03	63.3
Cutoff values (higher/lower, longer/shorter; see Table 1)			15.0	3.00	50.0	12.0	4.00	50.0

^a“na” indicates nonavailable indicators in countries where we observed fewer than 500 cohabitation-years during the reference period. ^bBoldface denotes indicators whose respective position relative to the corresponding cutoff value is contrary to the expectation for that type (see Table 1).

Veurem en el nostre treball que evidentment les xifres no poden parlar per les persones, i que en les entrevistes podem trobar parelles que s’ajusten als diferents models ideals descrits anteriorment segons el cas.

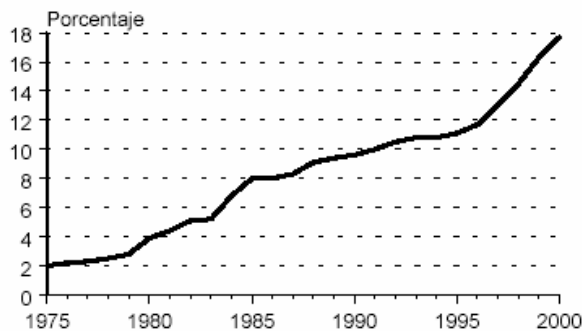
Un dels problemes fonamentals en estudiar el fenomen de la cohabitació és el de la seva quantificació. Com hem vist, les dades són sempre parcials i de difícil comparació, car resulta complexe, i de vegades impossible, avaluar-ne la seva extensió. Davant aquestes dificultats evidents, un dels pocs indicadors que tenim per fer palesa aquesta heterogeneïtat que caracteritza els països europeus i el paper que tenen aquestes parelles respecte al matrimoni, són els naixements extramatrimonials. L’existència de nivells elevats d’aquest tipus de naixements ens indiquen que necessàriament la cohabitació és una pràctica

estesa i seguida per nombroses persones, i que és molt probable que impliqui una relació de parella alternativa a la de les parelles casades.

El nombre de naixements fora del matrimoni (amb això s'entén que la mare té condició de *no casada*), ha experimentat un creixement espectacular a Espanya, passant d'un 2% al 1975, a un 17,1% a l'any 2000.

Gráfico 1.11. Porcentaje de nacidos fuera del matrimonio. 1975-2000

Fuente: INE, Movimiento Natural de la Población

Font: INE (<http://www.ine.es/>)

Des de la perspectiva europea el nombre de naixements fora del matrimoni també ens aporta dades interessants. Malgrat l'augment considerable de les darreres dècades, Espanya amb un 17,7% al 2000, només es troba per sobre d'Itàlia, essent els països amb més naixements d'aquest tipus Suècia (55,3%), Dinamarca (44,6%) i França (42,6%).

**PORCENTAJE DE
NACIDOS FUERA
DEL MATRIMONIO**

Unión Europea	22,5	23,5	24,5	..	..	..	..	..
Bélgica	15,8	17,3	19,1	..	..	..	..	..
Dinamarca	46,9	46,5	46,3	45,1	44,8	44,9	44,6	..
Alemania	15,4	16,1	17,1	18,0	20,0	22,1	23,4	..
Grecia	2,9	3,0	3,3	3,5	3,8	3,9	..	..
España	10,8	11,1	11,7	13,1	14,5	16,3	17,7	..
Francia	36,1	37,6	38,9	40,0	40,7	41,7	42,6	..
Irlanda	20,8	22,3	25,3	26,8	28,7	31,1	31,8	..
Italia	7,8	8,1	8,3	7,0	9,0	9,2	9,7	..
Luxemburgo	12,8	13,1	15,0	16,8	17,5	18,7	21,9	..
Holanda	14,3	15,5	17,0	19,2	20,8	22,8	24,9	..
Austria	26,8	27,4	28,0	28,8	29,5	30,5	31,3	..
Portugal	17,8	18,7	18,7	19,6	20,2	20,9	22,2	..
Finlandia	31,3	33,1	35,4	36,5	37,2	38,7	39,2	..
Suècia	51,6	53,0	53,9	54,1	54,7	55,3	55,3	..
Reino Unido	32,0	33,6	35,5	36,7	37,6	38,8	39,5	..

Fuentes: EUROSTAT, Base de Datos Newcronos

INE, Área de Análisis y Previsiones Demográficas (datos de España del Indicador coyuntural de fecundidad y de la edad media a la maternidad)

INE, Movimiento Natural de la Población (datos de España de 2001 del número de nacimientos, provisional)

Font: INE. Dades entre 1994 i 2001. (<http://www.ine.es/> - Indicadores sociales)

Podem dir que els països amb més nombre de fills fora del matrimoni corresponen als que tenen major nombre de parelles de fet entre la seva població, però això no vol dir que als països amb baixa quantitat d'aquests naixements, no hi trobem parelles cohabitants, sinó que el model de parella de fet és diferent i no afavoreix o no implica la procreació fora del matrimoni.

Si tenim en compte l'evolució dels naixements fora del matrimoni a Catalunya, podrem veure que ha passat del 15,2% al 1997, a un 22,3% al 2001¹³. Un augment similar s'ha donat pel cas d'Espanya: que passa d'un 2% al 1986, a un 10% al 1990, un 11% al 1991 i al 14,1% al 2000 (Eurostat, 2000). Veiem, doncs, que l'augment no és extrem però sí és constant, cosa que ens mostra com algunes concepcions sobre la paternitat i el matrimoni podrien estar canviant lentament. Alguns estudis mostren que al nostre país la cohabitació no és un fenomen vinculat a la reproducció, sinó que el més habitual és que la parella es casi en el moment de tenir el primer fill (Iglesias de Ussel, 1998) (CIS, 1995). Segons l'Anuari Estadístic de l'INE (INE, 1998), les mares no casades han augmentat entre 1987 i 1995, passant d'un 8,27% pel primer cas, a un 11,09% en el segon. Pel que fa a les edats de les mares, al 1987 aquestes

13 Dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es).

predominaven en la franja d'edat entre 15 i 19 anys, essent la resta de grups d'edat menys abundants. Quan ens fixem en les dades de 1995 veiem que a part d'augmentar el tant per cent total, les franges d'edat també augmenten, predominant els naixements extramatrimonials entre els 15 i 24, i els 35 o més. És a dir, el novedós és que s'està donant una fecunditat extramatrimonial important entre dones que superen els 35 anys. A tall d'hipòtesi, alguns dels factors que hi podrien tenir a veure és el de la pràctica de la cohabitació, l'expansió del divorci i la recomposició familiar com a causants d'aquest augment en els naixements fora del matrimoni en franges d'edat més elevada.

Catalunya s'ha afegit a aquesta dinàmica creixent amb un augment considerable al llarg dels darrers vint anys. Al 1970 els naixements extramatrimonials eren un 1,38% del total de naixements; al 1980, d'un 6,03%, i d'un 10,75% al 1990 (Flaquer i Solsona, 1995). Però si ens centrem en els darrers anys podem veure que aquests s'han inclús més que duplicat: al 1997 representaven un 15,2% del total de naixements, mentre que al 2001 ja eren un 22,3% (IEC). Per tal de constatar amb dades recents la relació entre cohabitació i procreació, tenim l'estudi de l'IEC (1997) sobre el cens de 1991, en què un 47,1% de les parelles de fet, gairebé la meitat, no tenen cap fill, el 26,6% tenen un fill, el 17,2% en té dos i el 9,1% en té tres o més. Així doncs, si considerem que la meitat tenen fills fora del matrimoni i l'altra no, les parelles de fet amb fills comuns cada cop estan prenent més terreny a les casades amb fills.

Malgrat que no es realitzen taules comparatives amb les dades quantitatives sobre parelles de fet als països europeus, A. Domingo (1997), tot comparant la cohabitació en alguns països, obtingué el quadre següent:

Percentatge de cohabitants en relació al conjunt d'unions. Diversos països europeus (voltants de 1985).

	15- 19	20- 24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60- 64	TOT AL
AUSTRIA	45,4	18,7	5,9	3,9	3,2	2,9	2,1	2	1,5	2,2	4,2
FINLÀNDIA	49,7		23,9	11,6	7,1		3,7		3,7		11,4

FRANÇA	35,8	14	10,1	6	5,5							8,8
GR.	50,4	29	12,8	6,8	4,3	3,7	2,8	1,5	0,9	1,2		6,2
BRETANYA												
HOLANDA	63	36,3	15,9	6,7	4	2,2	2,1	1,8	2,3	1,8		7,7
HUNGRIA	8,2	3,3	2,4	2,7	2,9	2,9	3,1	2,7	2,7	3		2,9
ITALIA	4,2	2,1	1,8	1,6	1,1	1,1	1	1	1,1	1,4		1,4
NORUEGA	75	47	23	12	7			3		3		10,8
RFA	30,6		6,2		2			2		1,9		4,7
SUÈCIA	92,7	77,1	48,1	29,6	19,2	13	10,2	8,7	5,9	4,7		19,9

FONT: Domingo, A. (1997) *La formación de la pareja en tiempos de crisis. Madrid y Barcelona, 1975-1995*, tesis doctoral, Dept. de Sociologia II, Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).

Com podem veure, la cohabitació prenia un protagonisme destacat a Suècia (11,9%), Finlàndia (11,4%) i Noruega (10,8%). El cas de França començava a ressaltar per la seva proximitat amb aquests països nòrdics, assolint un percentatge del 8,8%. De nou veiem com Itàlia es trobava entre els països amb un tant per cent més baix de cohabitació respecte al matrimoni, i és possible que a Espanya es tingués un índex similar al d'aquest país. Si ens fixem en les franges d'edats, podem veure que, excepte a Suècia, la cohabitació es donava en gran nombre entre els 15 i els 34 anys, edats que tant podien abastar la cohabitació a l'inici de les relacions de parella, com les segones relacions després d'un matrimoni dissolt. Sembla que el cas de Suècia era el que més mantenia la cohabitació com a pràctica preferent al matrimoni. Malgrat l'antiguitat d'aquestes dades, considerem molt important l'esforç realitzat per Domingo per resumir un conjunt de dades que en aquell moment resultaven tan heterogènies i difícils de concretar.

6. Situació legal de les parelles cohabitants

La Llei 10/1998, de 15 de juliol, es va aprovar pel Parlament de Catalunya, amb l'objectiu de donar resposta a les reivindicacions que es feien per les unions estables de parella als Jutjats i Tribunals.

La Llei catalana ha estat seguida per un seguit de lleis autonòmiques a l'estat espanyol, malgrat l'absència d'una legislació estatal en aquelles matèries de competència exclusiva de l'estat i d'una regulació "ad hoc" per les Corts Generals, la qual cosa demostra a hores d'ara la necessitat d'aquesta mena de normativa, ja apuntada pel legislador estatal, però també l'encert que va tenir el legislador català a afrontar fa més de nou anys aquesta realitat social, significat un cop més la qualitat pionera de la nostra legislació civil.

Val a dir que també s'han posat de relleu, consecutivament, diferents tractaments legislatius d'un mateix fenomen a diferents Comunitats autònomes.

Passats més de nou anys de vigència i, per tant, d'aplicació pràctica de la Llei 10/1998, de 15 de juliol, d'unions estables de parella, aquest estudi es presenta amb l'objectiu d'avaluar els efectes reconeguts a la convivència en unió estable de parella, per tal de presentar unes conclusions que serveixin d'orientació per tal de conèixer la seva aplicació i comprovar l'eficàcia de la Llei, en un moment clau de codificació i actualització del nostre dret civil propi.

No té sentit la diferència de requisits entre unions estables heterosexuales i homosexuals. A més, es podria repensar la pròpia distinció que va fer la Llei entre heterosexuales i homosexuals, ja que seria més adient la redefinició de la unió estable de parella, amb independència de la seva orientació sexual.

La delimitació de la unió estable de parella rau, generalment, en l'estabilitat de la convivència afectiva en parella, i encara que es va fixar com a moment constitutiu l'atorgament d'escriptura pública, de manera exclusiva per a la unió homosexual, a la unió heterosexual es va establir de manera alternativa a altres

dues vies de constitució: l'existència de descendència comuna i el transcurs de dos anys de convivència en parella.

Aquesta diferència obeïa a dues premisses avui discutibles: primer, la intenció política-legislativa de no incloure a les unions estables de parella dins el Codi de Família i de mantenir una diferència de tracte entre ambdues per raó de la seva relació envers el dret a contreure matrimoni; i segon, la impossibilitat que existia en el moment de l'aprovació de la llei a la descendència comuna de parelles homosexuals, tenint ben present el principi d'equiparació de tota filiació, biològica i adoptiva. Ambdues premisses, actualment, han quedat superades, per la qual cosa cal una decisió legislativa sobre la constitució de la unió estable de parella, amb independència de la seva orientació sexual.

El que resulta un fet innegable és l'existència de una relació afectiva estable en les parelles de fet i a partir d'aquesta situació és el legislador qui ha d'optar per establir la via constitutiva, dins les possibilitats, fins ara combinades, que recull la llei catalana: la constitució basada en el fet de la convivència o en requisits formals. El primer impedeix que les parelles puguin sostreure's de l'aplicació de la llei i el segon ve a equiparar-la a un model quasi matrimonial que no respon gaire ni al fenomen de les parelles de fet ni a reivindicacions actuals.

I en el primer cas, quan parlem de convivència estable de la parella, en quin termini es pot fixar l'estabilitat? de les diverses opcions legislatives, la majoria ho fixa en un any (per exemple, a Navarra, Madrid, València, Canàries, Extremadura, Astúries o Cantàbria) o en dos anys. Aquest últim termini de dos anys és el que segueix la llei catalana, malgrat que la disposició addicional del projecte de Codi de Família de l'any 1997 el fixava en tres anys, i és el que també s'ha seguit per la llei aragonesa i per lleis estatals que reconeixen efectes a la convivència en parella de fet des de la llei d'arrendaments urbans. També es reconeix, de manera general, la manca de relleu del termini de convivència si hi ha descendència comuna de la parella, per aplicació del principi d'equiparació de la filiació (article 127 del Codi de Família), de manera que una parella estable que adopti conjuntament es constitueix en unió estable sense necessitat que transcorri el termini de convivència legalment establert.

La unió estable de parella es defineix per la seva situació de comunitat de vida semblant a la matrimonial, mitjançant una convivència estable, amb vocació de permanència, que evidencia la relació de parella, en la qual es comparteix relació personal i es generen relacions econòmiques o patrimonials. Per això, la llei catalana exigeix en tot cas “convivència marital”. Aquesta comunitat de vida, o relació de convivència anàloga a la matrimonial és la que jurisprudencialment ha servit també per distingir la situació de la parella de fet d’altres relacions puntuals o esporàdiques.

La relació en unió estable de parella sorgeix com una convivència de fet, com s’ha posat de relleu a algunes lleis autonòmiques, encara que la majoria opta per un model formalista, mitjançant la inscripció en un registre administratiu de la Comunitat autònoma i, a la llei catalana, mitjançant l’atorgament d’escriptura pública.

Rau, per tant, en l’opció del legislador, si no es vol mantenir la diferència entre unions estables homosexuals i heterosexuals, decidir entre les possibles combinacions entre el model convivencial, el model formalista i el criteri de la descendència comuna. Crec que l’ampliació del dret al matrimoni, la flexibilització del sistema de separació i divorci, i la manca de relleu pràctic del sistema formalista (registral o notarial), fa més adient decantar-se pel model convivencial i de descendència comuna. Cal prendre en consideració, però, les objeccions a la llibertat personal de la parella que no es pot excloure de l’aplicació de la llei. No obstant, la norma ha de donar resposta a les situacions de desprotecció que es deriven al voltant de les relacions en parella de fet i que cerquen una resposta judicial.

D’altra banda, s’ha de posar de relleu l’efecte derivat de la institució de les unions estables de parella, ja que només les que reuneixen els requisits legals són les que queden dins l’àmbit d’aplicació de la llei, destacant la diversitat de situacions que romandrien al marge de la llei.

De fet, altres lleis autonòmiques fan aconsellable modificar els requisits legals de la llei catalana, si s'opta per seguir el model institucionalitzat, en lloc de partir de la pròpia existència d'una relació en parella, sense més requisits.

Caldria reconèixer els menors emancipats, les persones separades legalment, els impediments relatius dispensables, o la manca d'incapacitació judicial per donar consentiment si se segueix un model formalista.

Finalment, ha estat molt discutida l'aplicació del criteri del veïnatge civil d'un dels membres de la parella a la llei catalana, que també segueixen les lleis navarresa i balear, ja que pot suposar l'ampliació d'efectes personals a persones d'altres veïnatges civils i també d'altres nacionalitats. Les lleis valenciana i basca opten per l'empadronament o veïnatge administratiu d'un dels membres de la parella. Les lleis asturiana i canària estableixen que ambdós han d'estar empadronats a la Comunitat autònoma. Les lleis madrilenya, extremenya i càntabra opten per l'empadronament i la residència d'un dels membres de la parella; i la llei andalusa demana únicament la residència habitual d'un dels membres de la parella.

La manca d'un procediment judicial específic per resoldre les qüestions relatives a les unions estables de parella, d'acord amb les seves especialitats, suposa actualment un veritable problema. El legislador català va optar per no introduir finalment una normativa reguladora dels efectes de la ruptura de les unions estables de parella. Certament, llevat alguna reclamació de tipus successori o derivada de la defunció d'un dels membres de la parella, tots els procediments que s'han seguit en aquest àmbit s'han referit a qüestions derivades de la ruptura de la convivència, principalment econòmiques, i en menor mesura, relatives a la relació personal amb els fills comuns, i ha estat en aquest àmbit on s'ha aplicat la doctrina de l'enriquiment injust o altres normes d'aplicació analògica (sobre obligacions naturals, responsabilitat extracontractual, contractes societaris, comunitat de béns), molt sovint inadequades per resoldre amb satisfacció els interessos de la unió estable de parella. En canvi, les qüestions relatives a la relació amb els fills comuns no s'ha vist obstaculitzada per la manca de normativa, atès el principi d'igualtat per

raó de filiació i d'equiparació de les solucions judicials en atenció als drets dels menors.

En aquest àmbit, val a dir que es podria mantenir l'oportunitat d'introduir un règim jurídic bàsic, semblant al que preveu el títol segon del Codi de Família per a les crisis matrimonials, atès el caràcter imperatiu i irrenunciable de les normes que disciplinen la ruptura de la unió estable de parella.

De la valoració de la llei vigent i dels pronunciaments judicials, es poden posar de relleu alguns aspectes o efectes derivats de la convivència en parella de fet, que no han estat objecte d'atenció pel nostre legislador, en aquests moments d'actualització legislativa, com ara:

a) Dret Públic: Als efectes de tota la normativa administrativa de Dret públic de la Comunitat Autònoma de Catalunya, les unions estables de parella s'haurien de considerar unitats de convivència familiar i gaudir dels mateixos beneficis, drets i obligacions que el matrimoni.

b) Gent gran: Les unions estables de parella, amb independència de la seva orientació sexual, haurien de poder sol·licitar el seu ingrés conjunt i en habitació compartida a les residències geriàtriques que depenen de l'Administració de la Comunitat Autònoma de Catalunya o que perceben fons públics, oferint-los el mateix tracte que dispensin als matrimonis, tant en les condicions d'accés com en la seva estada i ús dels serveis.

c) Serveis sanitaris: Els membres de la unió estable de parella haurien de poder exercir el dret que la legislació sanitària reconeix als parents i familiars del pacient, a obtenir, en termes comprensibles, informació completa i continuada, verbal i escrita, sobre el procés, incloent-hi el diagnòstic, pronòstic i alternatives de tractament. Si fos necessari el consentiment informat del pacient davant una intervenció o tractament i aquest es trobés impossibilitat per prendre decisions, la seva parella també hauria de tenir, amb preferència a d'altres, el dret que la legislació sanitària atorga als familiars en idèntiques situacions. En aquest sentit, les Administracions competents haurien de tenir en

compte la situació de les unions estables de parella a efectes d'assistència, rehabilitació i incorporació social de persones amb drogodependència.

d) Economia privada: La Generalitat de Catalunya hauria de promoure, a l'àmbit de l'economia privada, l'equiparació de drets entre la unió estable de parella i el matrimoni, quant als drets de formació, llicències, ajuts d'acció social, condicions laborals i altres anàlogues que es recullen en contractes i convenis col·lectius.

e) Habitatge públic: En l'adjudicació d'habitatge públic de l'Administració de la Comunitat Autònoma caldria equiparar les unions estables de parella al matrimoni.

f) Centres penitenciaris: En la normativa que regula els centres penitenciaris s'hauria d'igualar el tractament entre les unions estables de parella, amb independència de la seva orientació sexual, i el matrimoni.

g) Relacions amb l'administració: En les relacions jurídiques amb l'Administració pública de Catalunya i a tot allò relatiu a prestacions i serveis que depenen de la mateixa, dirigits a la protecció de la família, les unions estables de parella s'haurien d'entendre equiparades al matrimoni.

h) Compres amb pacte de supervivència: Els membres de la unió estable de parella que comprin béns conjuntament i per meitat poden pactar en el mateix títol d'adquisició que, quan es produeixi la mort de qualsevol d'ells, el supervivent esdevingui titular únic de la totalitat, d'acord amb la jurisprudència ja consolidada del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya en aquesta matèria.

Després d'una significativa experiència pràctica acumulada en l'aplicació de la llei catalana d'unions estables de parella, i amb un nou horitzó legislatiu en aquest àmbit, és el moment oportú de fer una reflexió crítica sobre el model de convivència seleccionat per la llei i dels efectes atorgats, per tal de plantejar-

nos la seva reconstrucció futura, dins del que estrictament significa la valoració personal del jurista.

Sens dubte, el Dret civil català sempre tindrà el mèrit d'haver estat el primer en incorporar una llei "ad hoc" sobre parelles de fet al nostre voltant plurilegislatiu, i haver estat una clara referència i influència a les següents deu lleis aprovades, de moment, per altres Parlaments autonòmics.

En canvi, cap altra llei ha seguit la definició diferenciada entre parelles heterosexuals i parelles homosexuals, que inclou la llei catalana, ni tampoc la forma solemne de constitució de la unió estable homosexual, mitjançant l'atorgament d'una escriptura pública que va imposar el legislador català. Tampoc, cap ni una de les lleis autonòmiques sobre parelles de fet ha parat atenció en el fenomen de la multitud de registres administratius d'unions civils oberts a nombrosos ajuntaments del nostre país.

Algunes lleis, com la canària, extremeña, navarresa, valenciana o càntabra, han reiterat el "desideratum" de la llei catalana quant a la inscripció de les unions estables de parella al registre civil. Dues iniciatives parlamentàries del Congrés dels Diputats poden influir en aquesta normativa: la llei de modificació del Codi Civil que reconeix la celebració del matrimoni civil entre persones del mateix sexe, i la proposició de llei de modificació de la llei del registre civil per admetre l'accés de la unió estable de parella o parella de fet al registre civil.

Amb aquest panorama legislatiu cal preguntar-nos si és oportú mantenir l'escriptura pública com a via constitutiva de la unió estable homosexual i com incidirà la reforma del registre civil sobre les unions estables de parella.

D'altra banda, hem arribat al moment de fer una reflexió sobre el model d'unió estable prefixat per la llei catalana, amb certes diferències amb els models delimitats per altres lleis autonòmiques. Podem preguntar-nos si cal mantenir la diferenciació entre parelles heterosexuals i homosexuals, en els termes de la llei catalana, i si és procedent conservar la selecció legal de la unió estable de parella, que, com a tal selecció, deixa fora de la llei a determinades parelles de

fet que no aconsegueixen els requisits legals, malgrat el seu tractament jurisprudencial. És procedent i correcte insistir en el sistema català de control previ, mitjançant constitució notarial, de les unions estables de parella?

El Preàmbul de la Llei 10/1998, de 15 de juliol, establia que la parella heterosexual que viu maritalment, si no es casa, és per voluntat pròpia, mentre que la parella homosexual no es pot casar encara que ho desitgi, i en coherència amb aquesta premissa, la Llei s'articulava en dos capítols, introduint clarament uns drets successoris, com a efecte de discriminació positiva, a favor de les unions estables homosexuals. Amb independència de les opinions doctrinals tradicionalment més atentes amb la raonable equiparació de drets successoris entre cònjuges vidus i unions de fet heterosexuals trencades per la mort d'un membre de la parella, el sistema successori previst per les unions estables homosexuals presenta una originalitat distant dels drets viduals a Catalunya i una manca d'adequació al que serien les presumpcions afectives del causant que visqué en parella homosexual.

Ara, el nou panorama legislatiu quant a la reforma del matrimoni civil, deixa sense explicació aquesta decisió del legislador català de discriminar positivament, des del dret successori, a les unions homosexuals, alhora que la seva aplicació pràctica presenta una inadaptació d'aquesta solució legislativa a la realitat social que abasta.

De fet, la trajectòria de l'aplicació de la Llei 10/1998, de 15 de juliol, ens ha permès comprovar la manca d'eficàcia pràctica d'algunes normes jurídiques. Aquest es el cas del mandat introduït a la Llei que estableix, en defecte de pacte, l'obligació de la parella de contribuir proporcionalment al manteniment de la casa i a les despeses comunes, quan realment la forma de participar en aquestes càrregues roman en la lliure decisió o projecció de la vida en parella i s'assumeix de manera espontània dins el projecte de vida de la parella. Només es podria justificar com un advertiment a la necessària compensació del possible desequilibri econòmic que es podria produir en el cas d'enriquiment injust d'un membre de la parella a costa de l'altre, però aquesta mesura ja es prevista específicament mitjançant el dret a una compensació econòmica per al

moment que realment cal posar-lo de relleu, a l'extinció de la unió, en vida dels convivents.

També resulta supèrflua la norma introduïda a la llei quant a l'obligació d'aliments, en introduir el deure recíproc de prestar-se aliments entre els membres de la unió estable de parella, amb preferència a qualsevol altre obligat, ja que presenta una manca d'aplicació efectiva, atesa la facilitat d'extingir la unió per voluntat unilateral, la qual cosa suposa automàticament una manca de legitimació per exigir el pagament de la pensió alimentària.

El règim d'anul·lació dels actes d'alienació, gravamen o disposició de l'habitatge comú o dels mobles d'ús ordinari de la parella, pateix del mateix defecte esmentat abans, ja que el titular de l'habitatge d'ús comú pot extingir la unió estable de parella moments abans de portar a terme qualsevol d'aquests actes i, àdhuc en la hipòtesi que ho realitzi sense el consentiment de l'altre membre de la parella davant una tercera persona de bona fe i a títol oneros, difícilment es podrien acreditar els perjudicis que aquest fet li haguessin causat, no només per la facilitat del disponent a eludir la seva aplicació, sinó també perquè la llei no ha previst fins ara cap dret d'ús temporal de l'habitatge a favor del membre de la parella que no sigui el propietari, encara que sigui el convivent més feble o més necessitat de protecció, llevat l'existència de fills menors d'edat o incapacitats que facin d'aquest habitatge el seu domicili familiar. Precisament aquest efecte ha estat demanat en alguns casos davant els Tribunals, sense possibilitat de reconèixer aquesta mesura, com sí és possible en els processos de crisi matrimonials.

També podem posar de relleu la diferència existent entre el dret de predetracció previst a la llei d'unions estables de parella i al codi de família, quant als mobles de procedència familiar del causant. En el cas de la unió estable de parella, el sobrevivent no accedeix a la propietat dels mobles de procedència familiar de propietat del convivent premort o en la part que li pertanyi, el cònjuge vidu no adquireix els mobles de procedència familiar del seu cònjuge premort només si aquest n'hagués disposat per actes d'última voluntat a favor d'altres persones.

Les unions estables de parella s'han anat incorporant a la doctrina que envolta el dinàmic dret de família, en atenció a les evidents transformacions dels models de convivència familiar en les últimes dècades al nostre país i sobretot a la pràctica judicial afavorida per les successives lleis autonòmiques.

Així, caldria qüestionar l'àmbit d'aplicació objectiva del principi d'autonomia privada introduït a la Llei 10/1998, "amb el mínim dels drets" regulats, i que limita la seva eficàcia, impedit la introducció de molts pactes preconvivencials que voldria pactar la parella.

Les despeses comunes de la parella, les quals venen acompanyades d'una clara garantia a favor dels creditors, pel caire solidari d'aquests deutes, no tenen la suficient concreció i la seva previsió legal pot convertir-se en un obstacle pel membre de la parella demandat pel creditor que vulgui oposar l'excepció que no es tracten de despeses comuns de la parella o que excedeixen de llurs usos i nivell de vida. Possiblement aquesta tasca de delimitació ha de correspondre a la jurisprudència, com s'ha fet fins ara, per exemple, amb les despeses originades per atencions mèdiques i sanitàries.

Quant a la previsió sobre la tutela de la llei d'unions estables de parella, en establir que el convivent ocupa el primer lloc en l'ordre de preferència de la delació dativa, val a dir que la seva aplicació, per sobre de l'article 179 del Codi de Família, i a altres procediments sobre persones afectades d'incapacitat relativa o restriccions de la capacitat d'obrar, com és el cas de la curatela, s'ha resolt, de moment, per via doctrinal.

També la llei de mediació familiar, un altre exemple clar d'influència del Dret civil català en altres Drets autonòmics i en el Dret estatal, i que també ara es troba en procés de reforma legal, va introduir finalment com a matèries susceptibles de portar al procediment de mediació familiar, els conflictes originats entre les unions estables de parella, deixant de banda els que es poden produir entre parelles de fet no recollides pel model previst a la llei catalana. Ara, l'aprovació de la llei 3/2005, de 8 d'abril, de modificació de la llei

9/1998 del Codi de família, de la Llei 10/1998, de 15 de juliol, d'unions estables de parella i de la Llei 40/1991, del Codi de successions per causa de mort en el dret civil de Catalunya, en matèria d'adopció i tutela, que permet l'adopció conjunta per parelles homosexuals, encara que no siguin una unió estable en els termes de la llei catalana, així com l'adopció del fill de l'altre membre de la parella homosexual, permet plantejar una reforma dels paràmetres establerts a l'accés de la parella a un procés de mediació familiar i de la pròpia llei d'unions estables de parella que, d'una forma coherent amb el moment de la seva aprovació, només preveia la possibilitat de pactar el règim de guarda i visites en el cas de les parelles de diferent sexe que tinguessin fills o filles comuns.

Aquesta reforma torna a posar de relleu la discutible institucionalització de la unió estable de parella produïda per la llei catalana. L'anomenada unió estable heterosexual pot esdevenir constituïda per la convivència temporal –l'estabilitat es fixa en dos anys de vida en comú- o per l'existència de descendència comuna, a més de la possibilitat de constitució voluntària mitjançant l'atorgament de l'oportuna escriptura pública. En canvi, la unió estable homosexual només es pot constituir per aquesta última via. Aquesta decisió del legislador origina una doble problemàtica: l'obstacle de les unions entre persones de diferent sexe que volen, en exercici de la seva llibertat personal, viure en parella, sense que es puguin derivar uns efectes prefixats legalment i que no han estat assumits ni perseguits, i que es poden i es solen transformar en accions exercides entre els membres de la unió estable heterosexual a la seva ruptura; d'altra banda, la unió estable homosexual no té cap acció per exigir l'aplicació de la llei si no ha estat el suficientment previsor quant a la seva constitució formal. Aquest fenomen provoca una situació clarament desenfocada de la realitat social que la llei hauria de regular: unions lliures heterosexuals que conformen voluntàriament un tipus de convivència alternatiu al vincle matrimonial, que fan servir uns efectes imposats per llei contra l'altre membre de la parella, i unions lliures homosexuals que tenen el pas barrat als efectes legals quan precisen de l'aplicació d'uns efectes legals, que són negats per la manca de previsió en no constituir-se formalment en unió estable de parella.

Entre els membres de la unió estable de parella també es posen de relleu alguns efectes no previstos per la llei catalana, i que es poden prendre en consideració a partir de l'estudi comparat de la resta de lleis autonòmiques, que per la seva data d'aprovació, han pogut anar incorporant altres efectes jurídics descuidats pel legislador català, com són alguns beneficis respecte a la funció pública, en no preveure una equiparació amb les persones casades, quant a permisos, llicències, provisió de llocs de treball, ajuts d'acció social i altres condicions de treball dels empleats públics de l'administració autonòmica; o bé l'equiparació amb els cònjuges quant a curatela, incapacitació, absència legal i prodigalitat, com es preveu a la llei balear; o la participació de la unió estable homosexual en mesures d'acolliment familiars de menors, previst a les lleis asturiana, andalusa, extremenya o basca; o, en definitiva, en totes aquelles normes del Dret català que tradicionalment han previst la parella matrimonial i que caldria adaptar, sigui d'una forma general o puntual, a la situació de la unió estable de parella com una forma alternativa de convivència familiar. És el cas, per exemple, de prestacions econòmiques familiars –subsidis i ajuts familiars- o disposicions sobre habitatges protegits per la Administració de la comunitat autònoma, com ja s'ha previst a les lleis asturiana i andalusa, o la normativa que regula els centres penitenciaris, com s'ha fet a la llei basca, o al propi règim de les compres amb pacte de supervivència, que ha posat de relleu el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. De fet, la llei andalusa ha previst que les parelles de fet es considerin unitats de convivència familiar en la normativa andalusa de Dret públic, la qual cosa permet a les parelles de fet sol·licitar l'accés conjunt i en habitació compartida a les residències per a persones grans de les administracions públiques andaluses i, tanmateix, les administracions competents hauran de prendre en consideració les parelles de fet quant a assistència, rehabilitació i incorporació social de persones toxicòmanes. També el convivent té dret a informació sanitària sobre la seva parella i a donar el consentiment davant una intervenció sanitària si el convivent en tractament facultatiu no estigués en condicions de prestar-lo.

LLEIS AUTONÒMIQUES VIGENTS ANALITZADES:

Llei de Parelles de Fet, per ordre cronològic. Títol	Publicació oficial en la Comunitat Autònoma i en el BOE. Data de vigència
Catalunya. Unió estable de parella. Llei d'Unions Estables de Parella	Llei 10/1998, de 15 de juliol (DOGC núm. 2687, de 23 de juliol de 1998 i BOE núm. 198, de 19 d'agost de 1998). En vigència des del dia 24 d'octubre de 1998
Aragó. Parella estable no casada. Llei relativa a Parelles Estables no Casades	Llei 6/1999, de 26 de març (BOA núm. 39, de 6 d'abril de 1999 i BOE núm. 95, de 21 d'abril de 1999). En vigència des del dia 7 d'octubre de 1999
Navarra. Parella estable. Llei Foral per la Igualtat Jurídica de les Parelles Estables	Llei Foral 6/2000, de 3 de juliol (BON núm. 82, de 7 de juliol de 2000 i BOE núm. 214, de 6 de setembre de 2000). En vigència des del dia 8 de agosto de 2000
València. Unió de fet. Llei per la que es regulen les Unions de Fet	Llei 1/2001, de 6 d'abril (DOGV núm. 3978, de 11 d'abril de 2001 i BOE núm. 112, de 10 de maig de 2001). En vigència des del dia 12 d'abril de 2001
Madrid. Unió de fet. Llei d'Unions de Fet de la Comunitat de Madrid	Llei 11/2001, de 19 de desembre (BOCM, núm. 2, de 3 de gener de 2002 i BOE núm. 55, de 5 de març de 2002). En vigència des del dia 4 de gener de 2002
Balears. Parella estable. Llei de Parelles Estables	Llei 18/2001, de 19 de desembre (BOIB núm. 156, de 19 de desembre de 2001 i BOE núm. 14, de 16 de gener de 2002). En vigència des del dia 20 de gener de 2002
Astúries. Parella estable. Llei del Principat d'Astúries de Parelles Estables	Llei 4/2002, de 23 de maig (BOPA núm. 125, de 31 de maig de 2002 i BOE núm. 157, de 2 de juliol de 2002). En vigència des del dia 1 de juny de 2002
Andalusia. Parella de fet. Llei de Parelles de Fet.	Llei 5/2002, de 16 de desembre (BOJA núm. 153, de 28 de desembre de 2002 i BOE núm. 11, de 13 de gener de 2003). En vigència des del dia 29 de desembre de 2002
Canàries. Parella de fet. Llei per la regulació de les Parelles de Fet en la Comunitat Autònoma de Canàries	Llei 5/2003, de 6 de març (BOC núm. 2003/054, de 19 de març de 2003 i BOE núm. 89, de 14 d'abril de 2003). En vigència des del dia 20 de març de 2003
Extremadura. Parella de fet. Llei de Parelles de Fet de la Comunitat Autònoma d'Extremadura	Llei 5/2003, de 20 de març (DOE núm. 42, de 8 d'abril de 2003 i BOE núm. 111, de 9 de maig de 2003). En vigència des del dia 9 d'abril de 2003
País Basc. Parella de fet. Llei reguladora de les Parelles de Fet.	Llei 2/2003, de 7 de maig (BOPV núm. 2003100, de 23 de maig de 2003). En vigència des del dia 24 de maig de 2003
Cantàbria. Parella de fet. Llei de Parelles de Fet de la Comunitat Autònoma de Cantàbria	Llei 1/2005, de 16 de maig (BOC núm. 98, de 24 de maig de 2005 i BOE núm. 135, de 7 de juny de 2005). En vigència des del dia 25 de maig de 2005
Galícia. Parella de fet. Llei de reforma de la disposició addicional tercera de la llei 2/2006, de 14 juny, del Dret Civil de Galícia	Llei 10/2007, de 28 de juny (BOG núm. 127, de 2 de juliol de 2007 i BOE núm. 226, de 20 de setembre de 2007). En vigència des del dia 3 de juliol de 2007.

7. Els resultats de la recerca antropològica

7.1. *El més important és estimar-se o... per què cohabitar?*

Els motius pels quals les parelles decideixen no casar-se poden ser molt variats, i els condicionants que intervinguin en la decisió poden variar en cada cas, la qual cosa realment fa difícil esclarir què és el que porta a les parelles a no casar-se. Precisament per reflexionar sobre el fet de la cohabitació pensem que és interessant no només preguntar-nos per quins motius aquestes parelles no es casen, sinó també per quins motius d'altres sí que ho fan. Sempre que parlem de cohabitació, d'alguna manera estarem parlant de matrimoni, perquè aquesta sempre pren com a referència al matrimoni, sigui per seguir-lo com a model, sigui per oposar-s'hi de manera clara i evident.

Si ens centrem en la cohabitació com a fenomen actual en la societat catalana, es pot dir que actualment una parella que decideix viure plegada sense casar-se no es troba inicialment estigmatitzada, especialment en àmbits urbans, en què la pràctica esdevé molt més anònima. Actualment les parelles que festegen es poden permetre fer una sèrie d'activitats junts que en un altre temps eren impensables. Ens referim al fet que poden passar caps de setmana junts, conviure durant les temporades d'estiu o fins i tot dormir a la mateixa habitació quan es queden a dormir a casa d'algun dels pares. Aquest conjunt de canvis s'han produït gràcies a un major relaxament de les normes socials envers els joves i la seva sexualitat, que avui dia gaudeix d'una llibertat força destacable. Segalen (1998) resumeix aquesta idea dient que el dret a la sexualitat, a la independència econòmica i residencial, i en general a l'estat adult, ja no s'adquireixen en un mateix moment, com passava abans amb el matrimoni. Tal com ens mostren Alberdi, Escario i Matas (2000), el 57% dels joves pensa que podrien conviure en parella en un moment donat de la seva vida¹⁴.

---

14 CIS. Estudio 2262, 1997. Població de 16 a 29 anys.

Al llarg de la presentació dels resultats d'aquest treball intentarem mostrar com la cohabitació pertany a una fase d'un procés més ampli d'emancipació i canvi d'estatus de l'individu, que el dirigeix cap a la paternitat/maternitat i probablement envers un futur matrimoni. En aquest procés de canvi per part dels joves, veurem que els rituals hi tenen un pes decisiu al llarg de l'adquisició de responsabilitats conjugals i familiars i en la consolidació de la parella com a futura família. Però abans hem de veure com es produeix aquest procés partint del primer pas que aquestes parelles han de fer: prendre la decisió de conviure sense casar-se. ¿Què provoca el seu rebuig de la institució? És una decisió temporal o definitiva? Si es considera que és el mateix estar casat que no estar-ho, ¿per què no es casen? Vegem quins arguments han donat les parelles entrevistades al llarg de les entrevistes realitzades.

Per què conviure sense matrimoni?

Abans d'endinsar-nos en l'anàlisi de les entrevistes realitzades en el marc d'aquest treball, hem de posar de relleu l'existència de dues formes de cohabitació diferenciades al llarg de la segona meitat del segle XX al nostre país, que han estat representades per dues generacions i que mostren el canvi ideològic al qual s'ha vist sotmesa aquesta pràctica entre els joves catalans d'avui.

Al voltant dels anys setanta, trobem una primera generació per qui la cohabitació va tenir un protagonisme considerable en la seva joventut. Aquesta es contemplava com una via per marxar de la casa paterna, que intentava trobar alternatives al matrimoni i a la relació de parella que aquest representava i implicava a nivell social. Es tractava d'una relació que requeria un seguit de compromisos polítics i personals que involucraven aquelles persones en una lluita per la llibertat individual i el trencament d'uns lligams institucionals, entre els quals es trobava el matrimoni. A través d'aquest comportament es reflexava la voluntat d'evitar un control estatal de les relacions personals i s'elaborava un discurs sobre la creació d'alternatives més lliures al model matrimonial. (Alabart: 1988) (Rico i Roigé: 2001).

Després d'aquest període i amb posterioritat al casament de moltes d'aquelles parelles cohabitants del moment, aquesta forma de relació va passar a esdevenir anecdòtica al costat del matrimoni, que continuava sent la pràctica privilegiada per part de la majoria de les parelles. És per això que la cohabitació ha perdut l'interès per part dels estudiosos socials fins fa relativament poc. Però si analitzem l'augment de la cohabitació en l'actualitat, es constata un canvi important, podem dir que les parelles de fet que sorgeixen a partir dels anys noranta, no conserven la ideologia ni la necessitat d'implicació personal que es pressuposava a les dels setanta. Davant una generació cohabitant anterior, que considerava el matrimoni com una institució passada de moda, i que entenia la relació com una unió lliure, més lliberal en el sentit de la fidelitat sexual (Alberdi et al: 1994), les parelles cohabitants entrevistades perceben el matrimoni com un ritual significatiu en el recorregut vital de qualsevol parella, però no imprescindible, si més no en l'inici de la convivència i mentre no hi hagi fills en comú. A més, la seva forma de comportar-se a nivell personal i familiar, possibilita que aquesta pràctica sigui més acceptada socialment i que s'eviti una estigmatització de la unió. Per tant no estem parlant d'un grup social que practica una alternativa al matrimoni, amb una forma de relació entre gèneres diferent, més igualitària, sinó que en general, se sol reproduir el funcionament de qualsevol parella casada. Malgrat que la decisió de no contraure matrimoni ha de respondre lògicament a una raó o diverses, tant per les parelles de fa trenta anys com per les actuals, les argumentacions que la justificaven en la primera generació han desaparegut en la segona, de manera que en molts casos no s'especifica un motiu clar per no casar-se, cosa que obligarà posteriorment a buscar una raó davant el desig d'un matrimoni futur (Rico i Ribot: 1999).

En les entrevistes realitzades hem pogut veure que, si bé hi ha parelles que rebutgen el matrimoni de manera expressa i amb un desig d'oferir una alternativa al matrimoni, d'altres consideren que en un futur més o menys proper podrien casar-se, de manera que no hi ha un rebuig explícit i clar de la institució. Entre les parelles que es trobaven més properes a la primera argumentació, hem trobat idees relacionades amb una "imposició per part de

l'Estat" o una "intromissió estatal", que era més evident i contundent per part dels homes que per part de les dones, que de vegades adoptaven una posició més neutra o fins i tot no estaven tan en contra d'un matrimoni en el futur. Aquesta posició, que té unes connotacions clarament polítiques i de reclam social, podem dir que actualment no representa la majoria dels casos, donat que moltes parelles entrevistades no el rebutjaven de manera explícita, especialment les més joves.

Com hem vist, actualment, la cohabitació és una pràctica que no està mal vista entre la majoria de la població catalana, i podem dir que en els darrers anys ha anat en augment d'una manera destacable¹⁵. ¿Qui no té un parent, un amic, un fill d'un amic o un veí que conviu en parella sense casar-se que es comporta igual que la resta de coneguts casats? Així doncs, inicialment no hi ha una pressió social que empenyi cap al matrimoni, realment és molt feble, prou com per a defugir-lo, d'aquí la *manca de necessitat* que plantegen molts informants.

Aquest és el cas d'una entrevista, en què no trobaven *necessari* casar-se per conviure plegats. Segons ell el que es casa adquireix un compromís davant la família, l'església i a nivell econòmic, però en el seu cas pensa que el compromís l'ha adquirit en els àmbits econòmic i moral, deixant de banda el religiós. Aquesta existència o manca de 'necessitat' no deixaria de ser relativa, donat que si és possible és perquè la societat no pressiona ni les parelles se senten estigmatitzades.

Aquesta aportació posa de manifest quelcom molt interessant: l'equiparació del matrimoni a una cerimònia religiosa en el nostre imaginari cultural. En moltes ocasions el fet de pensar en el matrimoni implica pensar en un ritual religiós amb un seguit d'elements simbòlics indissociables. És a causa d'aquesta associació que molts cohabitants rebutgen casar-se, tal com ens diu alguns informants quan justifiquen d'aquesta manera el fet de no haver-se casat: "no tenia ganes de fer una festa" (5) o "potser pensava: una festa potser és una mica precipitat", veia que la relació havia de solidificar-se i posar-se a prova prèviament amb la cohabitació (3). Aquesta associació es troba lligada al nostre

imaginari cultural que ens porta a veure-ho com equivalent, quan precisament el matrimoni pot realitzar-se de moltes maneres i no només religiosament, sinó exclusivament de manera civil¹⁶.

Així doncs, reprenent el fil sobre la cohabitació com a pràctica alternativa o no al matrimoni, veiem que no es basa en una ideologia que intenta *trencar motlles*, simplement es tractaria d'una relació de *viure al dia*, en la que el futur no és planificat en excés ni es planteja a llarg termini. Estaríem d'acord amb la idea que la cohabitació és una etapa *neutra* en la que no hi ha projecte de matrimoni, ni rebuig; ni projecte d'infant, ni rebuig (Leridon, Villeneuve-Gokalp: 1994). Aquesta mentalitat, però, no significaria inestabilitat, donat que la 'unió lliure' tampoc no té per què significar 'amor lliure', ni els mateixos cohabitants la viuen de manera inestable i oberta, sinó que hi ha un conjunt de compromisos adquirits entre ells equivalents als que podria plantejar-se un matrimoni.

Segons Chalvon-Demersay (1983), entre les parelles cohabitants dels anys 80 a França hi ha dos formes d'entendre la relació: el *model de fusió*, en què la parella viu la relació com quelcom important, no és que s'hagi triat ser fidel per obligació, sinó que com s'estimen, se son fidels, encara que no ho hagin promès davant un altar. L'altre seria el *model d'independència*, en què els amors múltiples són possibles. La fidelitat sexual no és important, i en què la fidelitat no significa exclusivitat sexual. Seguint aquesta tipologia podríem dir que totes les parelles entrevistades es podrien agrupar dins la primera classificació, que entén la relació amb una fidelitat absoluta i mútua.

Si realment el matrimoni ha esdevingut quelcom que no és imprescindible per a la convivència en parella, ¿podem dir que està perdent part de la seva importància social? ¿O hi ha algun moment en què aquest pren una importància cabdal per a moltes d'aquestes persones? Podríem dir que el moment clau és el de tenir un fill, i aquest ha esdevingut quelcom tan important que ha inclús, passat per davant del matrimoni en l'escala de prioritats.

---

15 Veure capítol 1, apartat sobre dades demogràfiques.

16 Ampliarem aquest punt en els següents apartats.

Aquest és el cas d'una parella que diu que "el més important és estimar la persona amb la que estàs", sense que siguin importants "els papers". Ara tindran un fill (ella està embarassada de quatre mesos) i diuen que fan les coses "per ordre d'importància", de manera que el tenir un fill passa per davant del casament. Ell pensa que la relació de cohabitants és millor perquè s'està amb la persona perquè vol, no perquè hi ha un contracte "que per trencar-lo.... [costaria molt]".

Ja fa més de vint anys, Roussel i Bourguignon (1978) parlaven de la idea de parella, com a afer privat sense intromissió externa per part dels parents. Els dos autors, que van estudiar les unions lliures dels anys seixanta i setanta, van veure que el discurs legitimador d'aquestes parelles es basaven en la oposició entre l'amor i l'obligació, dient que "en la història real d'una parella el matrimoni no hauria de ser res més que una anècdota" (p. 244). Segons els dos autors, es tractaria de desvalorar la institució per sobrevalorar la realitat afectiva.

Segons Roussel i Bourguignon (1978) hi hauria tres maneres d'entendre el matrimoni per part de parelles cohabitants que en un moment donat decideixen casar-se segons la forma com aquestes entenen el sentiment amorós:

- a) el que s'aproxima més al model tradicional, en què s'accepten les obligacions recíproques malgrat que el sentiment amorós pugui ser menys intens amb el temps. Es tracta d'una solidaritat promesa, on el matrimoni és l'acte que la segella.
- b) Es defineix per un alleugeriment de les obligacions, amb una solidaritat feble. Ni l'acord és escrit, ni la decisió explícita. Es tracta d'una possibilitat que es dóna en països com els Estats Units.
- c) És el més estès, on hi ha una necessitat explícita de comunicació entre la parella, i on no es vol renunciar al que aportaria un matrimoni.

Segons els autors "la finalitat del matrimoni s'ha transformat: la unió de la parella no es dirigeix envers la supervivència física de la família, ni la transmissió d'un patrimoni simbòlic i material, sinó que té com a prioritat la felicitat de la parella" (1978: 254).

Així doncs, podríem dir que les parelles cohabitants actuals es recolzen en aquesta mena de discurs sobre la felicitat i el compromís quan es veuen obligats a justificar o donar explicacions sobre la seva situació, construint un argument sobre la seva relació que destaca la importància del 'compromís', la idea d'un amor pur, basat en el sentiment i sense altre lligam que la voluntarietat. És a dir, que la raó per la qual conviuen és l'amor que els uneix, i que si aquest no existís, no hi hauria cap altre motiu que els 'obligués' a estar junts. Des d'aquesta perspectiva, el contracte matrimonial pot arribar a suposar un factor oposat a l'amor. Es tractaria de desvalorar la institucionalització per compensar una sobrevaloració de la realitat afectiva (Roussel i Bourguignon: 1978). Tal com també diuen Alberdi, Escario i Matas (2000) en un estudi qualitatiu sobre les dones joves catalanes, "El matrimoni és un compromís tan potent que ja no ha de ser reconsiderat diàriament, o com afirmen Alabart et al (1988), la cohabitació és un compromís que es renova quotidianament i el seu amor és viscut i, sobretot, sentit. En canvi, la convivència sense matrimoni és tan precària que demana una actualització constant. És en aquest sentit que moltes parelles de fet s'autoconsideren com a parelles més autèntiques i més fermes" (Alberdi et al, 2000: 111).

La importància de l'estimació o l'amor per sobre de la resta d'elements que entren en joc en una relació de parella, es manifesta en els comentaris d'algunes entrevistes i esdevé la bandera de defensa en pro de la seva situació. Alguns exemples els trobem en les aportacions com les següents:

"No necesito res que em lligui a una persona, si et lligues (el que te lliga) són els sentiments".

"Per viure junts lo que, menos important és estar casat, lo més important és estimar-se i viure i viure-hi a gust [amb la parella]..."

"(...) no porque digas así cojo un compromiso, el compromiso yo ya lo cogí hades dos, tres años, no necesito cogerlo otra vez [casándome], yo ya lo tengo muy claro."

Una de les nostres entrevistes mostra el pes de l'entorn en la decisió: pensa que l'època en què van establir plegats va ser decisiva en la seva

decisió de cohabitar sense casar-se, els va afectar el moment i el que també feien els seus amics quan s'aparellaven. Actualment pensa que els fa falta un "per què", una raó per casar-se que els costa molt trobar, especialment perquè ja tenen una filla. Ella afegeix que la societat actual marca unes pautes i que el que costa més és anar-hi en contra.

Cal dir, però, que aquests discursos solen sorgir quan els individus se senten interrogats i obligats a oferir una justificació de la seva situació. És en aquestes situacions que es veuen obligats a desenvolupar arguments explicatius de pes per tal de legitimar-se davant el dubte de la societat. Quan aquesta sensació no existeix, el més freqüent és que el discurs afirmi que la relació és equiparable totalment a la de qualsevol matrimoni i que no se senten *diferents* en cap sentit. En tot cas, la parella assumeix des del primer dia un conjunt de responsabilitats i acords envers l'altre, és a dir, s'estableix des del començament un *compromís*. Aquest compromís no cal que es concreti en cap mena d'escrit perquè n'hi ha prou amb l'acord pres per tots dos i que fins i tot pot no arribar a explicitar-se mai perquè ja se sobreentén que l'amor i la fidelitat són peces clau pel manteniment de la relació.

A mesura que la convivència es perllonga en el temps i que la relació es va solidificant, poden sorgir plantejaments de casament, la qual cosa ens mostra com la cohabitació s'ha convertit en una forma de retardar el matrimoni, més que d'evitar-lo. Així doncs, la convivència es dirigeix al casament o consolidació de la parella, encara que conscients que els camins es poden desviar d'aquest objectiu, i també es possible arribar a un trencament d'aquesta. Algunes de les nostres entrevistes ens mostren aquesta percepció quan els informants comenten que així, en cas de ruptura, "seria menys traumàtic de cara a les famílies" (3), o que ja han passat altres experiències de convivència que s'havien trencat i volien a anar *poc a poc* (7).

Una informant pensa que la cohabitació són "dues persones amigues que s'estimen molt", però que sempre hi ha possibilitats de trencament, la porta és *oberta*. Sembla que la relació s'ha de treballar més per

mantenir-la que si s'està casat, no es dóna res per segur. Ella no considera que sigui una relació provisional, sinó "en punts suspensius", amb un futur més obert.

7.2. Passàvem més dies vivint junts que vivint cadascú a casa o... quan decidir conviure junts?

Si ens plantegem el cicle vital de les persones com un conjunt de fases per les quals es va passant i que van comportant canvis d'estatus a nivell personal i de l'entorn familiar, veiem que la cohabitació el que està permetent és que el pas de la solteria a la conjugalitat es produeixi de manera més lenta i sense una explicitació social important.

Es tracta d'un procés que condueix a l'edat adulta i a l'assumpció de responsabilitats individuals i de parella, però que es va donant paulatinament, poc a poc, de vegades fins a tal punt que no hi ha un moment marcat i definit clarament en què s'hagi passat conscientment d'un estat a l'altre¹⁷.

Una de les nostres informants ens deia que fins i tot el pas envers la convivència definitiva els va resultar ser poc notori, perquè ja havien anat junts de vacances anteriorment i ja havien estat "dormint, dinant i esmorçant junts".

Així doncs, tal com diu Chalvon-Demersay (1983), la cohabitació té implicacions d'ordre simbòlic, ha inventat una nova forma de viure el temps, la temporalitat: "La vida en comú esdevé una aventura a la qual la societat no està convidada. Ja no es tracta del temps dels altres, és el seu propi temps" (p. 100-101). Segons l'autora, els canvis que es van produint al llarg del temps en la relació han de ser subtils perquè així es manté la "il·lusió de la provisionalitat". Així la cronologia s'ha vist trasbalsada: "Al matrimoni violent el substitueix la unió lenta; i la major diferència respecte al sistema tradicional resideix sobretot en la gestió del temps: la relació evoluciona progressivament, al seu ritme, sense precipitació" (1983:112).

---

¹⁷ Fins i tot algunes parelles actualment s'han mantingut en aquesta fase del procés i s'ha arribat a formes de relació com el LAT (*Living Apart Together*), en què es mantenen dues llars i alguns dies es passen plegats i d'altres sols. S'ha instaurat de tal manera en alguns països que ja s'investiga com a fenomen específic al marge del matrimoni i de la cohabitació (Levin i Trost: 1999).

Així doncs, davant aquest relentiment dels canvis personals en el cicle vital de les persones, el ritual hi té un paper determinant. Els canvis al llarg del cicle vital poden resultar menys bruscos perquè no venen definits necessàriament per uns rituals que ho manifesten de manera pública, i en els que cada persona assumeix el seu nou rol social i el seu nou status. Si una parella jove, enlloc de casar-se decideix conviure, aquest procés de canvi envers al matrimoni i l'estatus que aquest comporta es fa encara més llarg, es relenteix en gran mesura. Es tracta d'un procés que condueix a l'edat adulta i a l'assumpció de responsabilitats individuals i de parella, però que es va donant paulatinament, poc a poc, sense un moment marcat i definit clarament.

Segons Trost (1979), en el seu estudi realitzat a Suècia hi ha dues maneres de començar la cohabitació: d'una forma gradual, amb la qual cosa la parella va passant nits plegats i d'altres cadascuna a casa seva, fent que resulti difícil conèixer en quin moment es van començar a considerar una parella; o bé amb una decisió clara i explícita presa en conjunt i que permet marcar un dia concret d'inici de la convivència.

Quan parlem dels inicis d'una relació, sovint ens veiem en la necessitat de delimitar en temporalment un període que defineixi la convivència de la parella. Una de les característiques que sovint trobem entre les parelles cohabitants és la dificultat de recordar o establir una data d'inici de la convivència perquè de vegades, nuviatge i convivència es dilueixen de manera que els límits entre ambdues no es poden establir clarament. Podria ser el cas d'haver passat uns dies a casa d'un, uns dies a casa de l'altre, fins que finalment van decidir establir-se en comú sense ser conscients de quin dia es va iniciar.

Precisament, si alguna cosa ofereix un casament, a banda d'un ritual públic amb nombroses implicacions socials i legals, és una data que permetrà que aquell sigui un dia recordat i celebrat per la parella. Però en el cas de les parelles cohabitants pot ser que aquesta data no existeixi o no es trobi ben definida, així, algunes parelles no sabrien dir exactament quin dia es va iniciar la convivència en comú, en part perquè el fet que no existís un ritual que en

marqués l'inici dificulta el seu record i reconeixement, no només per part de l'entorn, sinó també per part de la pròpia parella.

En les nostres entrevistes hem pogut veure com algunes parelles no poden dir-nos en quina data exacta es va iniciar la convivència definitiva. Podrien haver passat uns dies a casa d'un, uns dies a casa de l'altre, fins que finalment van decidir establir-se en comú, com seria el cas d'algunes de les nostres entrevistes:

"Mai sabia on dormiria, un dia aquí, l'altre dia allà".

"Passàvem més dies vivint junts que vivint cadascú a casa", "no tenia sentit que jo me n'anés a casa a dormir sol".

Una altra entrevistada ens explicava que a l'inici de la convivència va anar a viure amb l'àvia d'ell, que estava vídua. Ell ja hi vivia abans de la convivència, de manera que ella hi anava a dormir alguns dies de la setmana. Comenta que "no em vaig adonar que ja estava vivint aquí amb ell". Ella explicita que no va ser ell qui li va dir d'anar a viure junts, no ho van parlar mai, no va ser fruit de converses prèvies, sinó que va anar passant de mica en mica, ella anava portant roba a casa l'àvia perquè estava més temps en aquella casa que a la dels seus pares.

7.3. I com li dic? o... la tria d'un terme

Com ja sabem, una de les dificultats principals que fa palesa la realitat "indefinida" de la cohabitació ve representada per la inexistència d'un terme que ens serveixi per a referir-nos a aquesta pràctica. Aquesta dificultat terminològica demostra el fet novedós del fenomen de la cohabitació. Històricament ja han existit d'altres termes per a referir-se a la convivència fora del matrimoni, però el canvi en les percepcions socials i argumentacions actuals, provoca que es rebutgin els termes emprats fins ara (concupinat, amor lliure, etc), precisament perquè no designen amb total exactitud la pràctica a la qual es refereixen. En els darrers anys, i des de l'aportació de Louis Roussel, en les ciències socials parlem de *cohabitació* d'una forma gairebé universal.

Però aquesta indefinició no afecta només a nivell de la recerca social, sinó també a les persones que es troben en aquesta situació i que no disposen d'un terme adequat i específic per a referir-se a aquesta forma de convivència. En aquest apartat ens centrarem en aquest àmbit més íntim i en els termes als quals es recorre per a referir-se a la parella.

La terminologia en els estudis del parentiu ha estat un tema bàsic des de l'antropologia més clàssica. D'entre les diferents formes de designar podem trobar tres tipus de termes: termes d'apel·lació, de descripció i de referència. En el cas de les relacions dels cohabitants són els termes de referència els que comporten la major dificultat a les parelles, que no saben com parlar de la seva parella a terceres persones o quan la presenten. Aquest fet sembla que és comú a les cultures occidentals, donat que en d'altres treballs en diferents països presenten la mateixa problemàtica terminològica¹⁸. Precisament, serà l'ús d'un terme o d'un altre el que ens mostrarà la manera com és conceptualitzada la cohabitació per part de la pròpia parella, però també per part de les respectives famílies.

---

18 A França veure Chalvon-Demersay (1983), a Suècia veure Trost (1979) i a Espanya veure Alabart et al. (1988a).

No hem trobat un terme al qual els cohabitants es puguin acomodar, cosa que obliga a recórrer a termes ja existents, però que no acaben de delimitar amb exactitud la seva situació. Segons Chalvon-Demersay (1983), darrera la inexistència de termes concrets i específics s'amaga un rebuig d'atorgar un estatus verbal fix i homogeni a una relació que es prefereix inestable i evanescent. Podríem dir que si se li dona un nom, se l'està normalitzant i institucionalitzant, cosa que no resulta desitjable quan el matrimoni es considera "la fi del camí dels cohabitants".

Així doncs, la característica que definiria millor la terminologia emprada és la seva ambigüitat, donat que davant la manca de termes específics, el que es fa és utilitzar-ne d'altres que ja existeixen però que no completen el sentit exacte de la situació. Es pot dir que es tracta de termes prestats, termes *comodí*. La complexitat rau en el fet que no hi hagi un terme concret i que, d'altra banda, existeixi la necessitat per part de les parelles de fer explícita la seva situació de "no casats". Però no només trobem la dificultat en el terme de referència triat per parlar de la parella sinó que el context també en fa variar l'ús dels termes.

El fet de no utilitzar els termes *marit/dona* ja mostra a l'interlocutor que la parella no està casada, l'interessant és conèixer les raons de cada opció i les interpretacions que cada terme implica per part de l'altra persona. Veurem que hi ha diferents termes per utilitzar però que cadascun implica algun tipus de mancança conceptual que no permet ajustar-se al cas concret.

Companyo companya: aquest és un terme que en els seus orígens va tenir un profund rerafons ideològic, molt utilitzat entre les parelles dels anys setanta en un moment de reivindicació social que pretenia ressaltar la igualtat entre gèneres, evidenciant un estatus igualitari, cosa que el terme ajudava a evidenciar. Equiparava l'estatus de la dona i de l'home dins la parella, descartant qualsevol possible discriminació. En l'actualitat s'utilitza, però no podem dir que respongui exactament al mateix *esperit* amb què s'utilitzava fa uns anys, encara que a algunes persones no els agrada utilitzar-lo precisament perquè l'associen a aquesta concepció. El problema que presenta és que no

permet conèixer la situació legal de la parella, encara que evidencia la no existència de casament pel sol fet de no emprar els termes *marit* o *dona*.

Una de les nostres informants ens diu que a ella li costava molt dir-li "marit" a la seva parella, i una vegada li va dir "el meu chaval". La seva mare, que ho va sentir, la va renyar per haver utilitzat un terme tan poc adequat, de manera que actualment ha optat per dir-li "company". A la seva mare li segueix semblant poc idoni perquè li sembla que es refereix a un amic de l'escola, però ella ha decidit mantenir aquest terme perquè no en troba cap altre de millor.

Novio/a: terme que pot utilitzar-se, encara que ofereix una visió errònia de la situació, perquè sí bé evidencia una relació, no explicita la convivència. Donat que s'entén com una situació prèvia a la convivència, resulta ser un terme problemàtic i inclús ofensiu per al membre de la parella al qual es refereix. Una de les nostres informants diu que anomena "novio" a la seva parella "perquè no sé què dir-li" i li resulta més còmode continuar amb el mateix terme de quan sortien plegats (15).

Home: es tracta d'un terme que facilita la referència a la parella masculina. Donat que és un terme poc emprat resulta ser un bon recurs, que mostra una neutralitat important, encara que s'ha utilitzat habitualment per parelles casades. Es tracta d'un terme que sona una mica antiquat, però precisament per això es pot utilitzar més lliurement. Que sigui un terme poc emprat facilita introduir-lo en nous àmbits com el de la cohabitació, perquè no té uns usos tan clarament delimitats i àmpliament coneguts per a tothom. Només s'utilitza en català, de manera que les parelles castellanoparlants no en poden fer ús perquè no hi ha traducció al castellà.

Marit: terme que transmet una idea clara de matrimoni, encara que en segons quins contextos, les parelles cohabitants el poden utilitzar, especialment quan no volen donar explicacions sobre la seva situació conjugal.

Una de les nostres parelles es deien "marido" i "mujer" des de l'inici de la convivència, de manera que no van canviar en el moment de casar-se (6). Ella ho justifica dient "para la gente era mi marido".

Una altra informant diu "Li dic novio perquè no sé que dir-li, si marit, o company o...", i afirma que de vegades parla del seu marit quan no vol "donar explicacions".

Dona: terme que podria aparellar-se amb "marit", però també amb "home". És un terme realment neutre, per la qual cosa resulta de gran utilitat. Podríem dir que es tracta del terme neutre per excel·lència. Encara que s'ha utilitzat en contextos de matrimoni, molts homes entrevistats l'utilitzen perquè no transmet tants continguts com el terme "esposa", que evidencia un matrimoni. Podríem dir que és l'equivalent al terme "home", però per les dones. L'avantatge més gran és que es pot utilitzar tant en català com en castellà ("dona" o "mujer"). A França es dona la mateixa problemàtica amb els termes passa el mateix amb els termes "femme-mari" (Chavon-Demersay: 1983).

Aquest és el cas d'algunes entrevistes en què un cop la parella es van casar, elles van passar de dir "parella"/"company" a dir "marit", mentre que ells parlaven de la "dona" i ho seguien mantenint després de casats perquè no els representava cap problema.

Un cas interessant ens el presenta una de les parelles entrevistades quan ens expliquen que abans de casar-se, mentre vivien junts, ella l'anomenava a ell "parella" o marit", mentre que ell l'anomenava a ella "novia". Ara que són casats, ell parla de la seva dona, cosa que posa de manifest la importància que ell donava al matrimoni en la consolidació de la parella, fent que la situació legal comporti un canvi bàsic en l'ús de la terminologia.

Parella: es tracta d'un terme que manifesta una neutralitat més gran en quant que no transmet cap connotació ideològica ni positiva ni negativa sobre la unió, i fa explícita la no existència de matrimoni. Al tractar-se d'un terme sense

neutre a nivell de gènere, pot conduir a interpretacions errònies sobre la possible homosexualitat de del qui l'utilitza.

Però els termes no només van canviant al llarg de la història, sinó que en la vida d'una parella els conceptes emprats poden anar canviant, produint-se una evolució en la terminologia. Després d'anar testejant cada terme, es pot optar per un de nou que ens resulti més satisfactori:

Ella deia molt sovint "company" però darrerament cada vegada diu més "marit". El terme "home" li sona com si fos "de poble", d'àmbit rural, "company" li sona a manifestació, "parella" li sembla que no defineix res, que es pot estar casat o no amb l'altra persona, i "marit" és el que li resulta menys incòmode. (11)

És habitual que, tot i utilitzar un d'aquests termes, la persona que els ha d'emprar no s'hi senti còmode, no en trobi cap de prou escaient. És per aquesta incomoditat que provoca la indefinició, que hi ha qui prefereix no designar de cap manera la relació i que aquesta es faci explícita amb el temps. En una trobada d'amics, per exemple, s'espera que els altres entenguin la seva relació de parella a través de les converses, de les gesticulacions, de les possibles mostres afectives que es facin, les explicacions i aclariments dels qui ja els coneixen, etc. Aquest és el cas de la parella d'una entrevistada, que la presenta pel nom i espera que algú li pregunti "és la teva dona?" per poder contestar que sí (1), el mateix cas que en una altra entrevista en què els dos es deien pel nom i "ja es veia, ja es sobreentenia" (2) o en un altre cas que diuen "quan passen tres dies la imatge que se'ls queda és que és una parella" (9).

Quan no es vol utilitzar cap d'aquestes possibilitats, es tendeix a explicar amb detall la situació amb expressions més complexes i elaborades com ara "el/la noi/a que viu amb mi", "el noi/a amb qui visc", etc. Fins i tot el propi fill o fills que es tenen en comú permet fer *de pont*, quan s'utilitza a aquest com el nexa que uneix la parella: "el pare del meu fill" o "el pare del Pere" (12).

El matrimoni és l'única cura possible davant aquesta *malaltia* de la denominació. Un cop casats, malgrat que el terme de referència pugui fer-se estrany en un inici, la parella es veu amb absoluta legitimitat d'utilitzar-lo i ho fa. És el moment del canvi, de passar de l'ambigüitat/liminalitat (seguint els estudis sobre el ritual de Turner 1999) a la seguretat/canvi d'un estatus completat.

7.4. Cohabitar i tenir fills

Tenir un fill es planteja com quelcom amb fortes repercussions sobre la vida de la parella en múltiples sentits: es pot percebre la pròpia unió com a més estable i es parla d'un projecte comú a llarg termini, sorgeix la idea de responsabilitat envers l'infant, es creen nous llaços amb els parents respectius o bé es reforcen degut a que augmenten o es fan més freqüents les visites i els ajuts de diferents tipus (econòmics i de serveis), especialment per part dels pares; es recreen personatges com el dels padrins simbòlics de la criatura; es produeixen canvis en l'espai físic de la vivenda o inclús un canvi d'aquesta i el temps de lleure disponible de la parella es veu modificat. Així doncs, no podem dir que tenir un fill pugui deixar indiferent la parella i el seu entorn familiar més pròxim, cosa que les parelles cohabitants no poden evitar, tal com veurem tot seguit en els següents apartats.

Donat que tenir fills té implicacions importants en la vida de parella, i especialment en el pla personal i professional de la dona, és comprensible que tenir-los s'hagi convertit en quelcom molt planificat (Alberdi et al.: 2000). Això ha fet que les concepcions de parella i procreació s'hagin distanciat de forma dràstica i evident, ajudant-hi la cohabitació com una fase més en l'alentiment del procés cap a la paternitat/maternitat. Tal com diu Solsona (2001:155), "casar-se i tenir fills per a les generacions més grans formava part d'un mateix projecte de constitució d'una família, però cada vegada s'estableix més una diferenciació o un temps d'espera entre la constitució d'una parella i la maternitat/paternitat". Aquest temps d'espera del qual es parla, pot venir representat per la pràctica de la cohabitació.

Des que va néixer la nena, tot ha canviat o... les relacions familiars quan neixen els fills

Precisament entorn als fills i amb el naixement del primer es produeixen un conjunt de canvis que repercutiran en les futures concepcions de les relacions

conjugals i de parentiu. Si tenim en compte que algunes parelles cohabitants es permetien certes llicències en la seva sociabilitat, quan els nens entren en joc les repercussions de les seves decisions esdevenen molt més importants. Una parella confirma que la seva relació amb els sogres ha millorat amb el temps perquè ha anat augmentant la confiança mútua que es tenen. El fet de tenir fills ha permès millorar la qualitat d'aquesta relació:

“Y desde que está la niña, evidentemente esto ya es la prueba de que la cosa va en serio y de que (él) no es gente de mala fe.”

“Sí, y además supongo que ven (los suegros) que hay un cierto... que aquella cosa que parecía que era un capricho, de empezar conviviendo como pareja... el hecho de que haya hijos parece que sea, vaya, que hay alguna cosa que va en serio.”

Quan els pares veuen que ja són avis i els seus fills encara no s'han casat, poden començar a pressionar cap al matrimoni de la parella. Així, els néts donen a la parella una percepció externa més solida i permanent, però a la vegada, el desig de matrimoni segueix latent i es fa més explícit perquè no ha deixat mai de ser el punt de referència al que qualsevol parella s'ha de dirigir.

"Els pares ens han insistit" diu ella, "encara no ho han assumit". Ella comenta que va tenir molta pressió per casar-se i que quan poden, encara aprofiten ocasions per treure el tema a conversa.

L'increment de les visites familiars és una altra de les conseqüències del naixement dels fills, afavorint el contacte especialment entre avis i néts, encara que també amb germans i altres parents.

Tal com ens comenta una informant, des que té la seva filla de 3 anys, cada estiu el passa amb la seva germana (que està separada) i el seu fill de també 3 anys d'edat.

En alguns casos, el fet de tenir fills ha representat una pèrdua de relacions amb les amistats, per contrast amb un augment de les trobades amb parents

propers. Un dels informants afirma que amb les dues filles que tenen "han donat molta alegria al pares respectius". Però no només les visites i celebracions són moments de contacte, també s'estableixen noves formes de trobar-se mitjançant el desenvolupament de serveis i ajuts basats en els nadons. Els cangurs periòdics de familiars de la parella, sobretot mares, pares i germans, fan que la freqüència de visites s'incrementi encara més. En alguns casos els cangurs estan estrictament establerts i repartits, com en el cas d'uns dels nostres informants, en què la mare d'ella fa el cangur dels caps de setmana i la d'ell els dies laborables, de manera que ella comenta "a la meva sogra la veig més que no la veuria" si no fos perquè li fa de cangur.

Tal com vàiem més enrere, els fills poden fer diluir les males relacions entre pares i fills. Davant el nou membre de la família, les desavinences es suavitzen i el desig d'una bona entesa es fa patent, amb un esforç per part d'ambdues bandes. Una altra de les nostres informants ens afirma que la seva relació amb la mare és més bona des que té el seu fill, perquè li permet entendre-la millor ara que ella també és *mare* (6).

En un cas extrem, tenim una de les nostres entrevistes en la qual els sogres d'ella van anar a casa de la parella per primer cop quan va néixer el seu fill. Ella afirma "el nen sí que ho ha canviat tot", perquè fins llavors, per ella, la família d'ell no era la seva i no calia ni anar a visitar-los, però ara considera que el contacte dels fills amb els seus avis és important.

El tenir fills inclús pot repercutir en la percepció de la pròpia parella per part de la resta de parents, que encara que troben que el matrimoni és el marc més favorable per la procreació, el seu nét dóna una major consistència a la parella. En aquests moments la parella ja no és una parella, és una família. Malgrat no estar casats, han demostrat que la parella es manté i segueix les expectatives socials que se suposen de la seva relació. En aquests moments s'adquireix un caràcter d'estabilitat molt més gran als ulls del seu entorn més proper, com si el fill solidifiqués la situació i els unís encara més. El sentiment amorós deixa de ser l'aglutinador que manté la parella unida, per esdevenir-ne quelcom que es troba per sobre de l'amor, palpable, que té vida, el fill.

"Fins que no vam tenir fills potser (la situació) no va ser normalitzada" (14). La família d'ella va tenir més problemes per acceptar la cohabitació, i els fills van ajudar molt a acceptar-la.

Ara bé, si en un moment donat aquestes parelles podien obviar certs moments socialment establerts, quan hi ha un fill és gairebé impossible. L'entorn es torna molt més estricte pel que fa a la sociabilitat, alhora que es produeix un desig de la parella perquè aquell fill o filla sigui acceptat i legitimat en el seu entorn familiar. És per aquesta raó que les celebracions rituals es reforcen amb els fills, que en moltes ocasions es converteixen en la festa dels més petits de la casa i on els adults van perdent protagonisme.

La primera celebració que es produeix és el *bateig simbòlic*, que encara que no bategen realment al fill, li volen donar una benvinguda a la societat, volen fer una presentació pública del nadó al seu entorn familiar més proper.

Aquest és el cas d'una de les nostres parelles, que sense estar casats, quan van tenir la segona filla van fer una celebració "com si fos de bateig". Eren 180 persones perquè es van ajuntar dos naixements alhora, el de la seva filla i el d'una neboda (entre les dues es porten quatre mesos). Van convidar amics i parents: pares, germans, tiets i cosins. La festa es va fer en una casa familiar que té una gran extensió de terreny al voltant, i que podia acollir perfectament tots els convidats. Encara que van dir que no calia que es portessin regals, la gent els n'hi va portar, pensen que probablement "es devien veure obligats".

Entorn els fills les festes s'incrementen i es fan més freqüents, cosa que ens porta a veure que, malgrat els cohabitants defugen certs rituals que afecten la parella, no és així quan es tracta dels fills. Llavors sí que es poden fer festes com ara una celebració de naixement equivalent a la d'un bateig o fins i tot seguir tradicions tan arrelades com la designació de padrins.

7.5. El matrimoni dels cohabitants

Després de passar per un període, en què les parelles cohabitants es veien obligades a oferir arguments de pes sobre la seva decisió de no casar-se, tot l'esforç i enginy per tal de justificar una decisió d'aquesta mena es veu trencat quan una parella es planteja el matrimoni. Ja en l'emblemàtic estudi de J. Trost (1979) als anys 70 a Suècia, aquestes parelles cercaven una explicació que raonés el casament per tal d'oferir-la als membres del seu entorn, motius que es justificaven en la majoria dels casos en nom de la tradició o bé del desig de tenir fills. En el cas d'Espanya, les dades mostren que la pressió familiar i el desig de tenir fills són les dues raons principals per contraure matrimoni per part dels joves¹⁹.

Les parelles que hem entrevistat, van decidir que no es volien casar, de manera que quan es canvia d'opinió es fa patent la necessitat de trobar un argument que novament ho justifiqui de i que esmicoli amb contundència i coherència més o menys aconseguida dels arguments anteriors. Un cop més les parelles cohabitants topen amb la paradoxa: ¿és que no es poden casar per amor? Semblaria una falta greu d'incoherència magnificar la seva relació, basada en el compromís voluntari, i després casar-se per reafirmar aquest amor, que deixarà de ser exclusivament voluntari sota l'ombra d'un contracte. O potser no. ¿És necessari ser tan coherent? Tal com ens diuen Leridon i Villeneuve-Gokalp (1994: 53), "Si els casats no tenen cap problema en justificar la seva tria per diferents motius, els cohabitants tenen més dificultats per trobar raons que podrien incitar-los d'una manera 'decisiva o molt important' a casar-se".

Quan una parella inicia la seva convivència amb un matrimoni, la raó per la qual es casa és aquell amor que comparteixen, no és necessari que es faci explícit, és quelcom evident des de la perspectiva de la pròpia societat. Però els cohabitants que es casen, ¿han de fer-ho per un altre motiu? En realitat no

---

¹⁹ Dades dins Alberdi, Escario i Matas (2000).

es tractaria de motius incompatibles, sobretot si tenim en compte que hi ha parelles que es poden arribar a casar dues i tres vegades amb la mateixa persona al llarg de la seva vida per reafirmar el seu amor, sense ser sotmeses a judicis. Per tant, la contradicció sorgeix perquè quan es comença la convivència en comú es consideren innecessaris uns papers que posteriorment seran considerats imprescindibles. És en aquesta decisió que, als ulls de la societat, el naixement d'un fill esdevindrà la raó suficient per al canvi.

Els papers

Abans d'iniciar-nos en els arguments que condueixen a les parelles cohabitants al matrimoni, volem fer un incís sobre quin paper s'atorga a la legislació entre les parelles entrevistades i que té importància per tal d'entendre l'actitud d'aquestes davant la institució del matrimoni.

La relació entre parelles cohabitants i la legislació de parelles de fet, o qualsevol altra cosa similar, podríem dir que resulta anecdòtica. Diem això perquè la majoria de les parelles entrevistades no tenien cap mena d'interès per a conèixer la legislació vigent que les regula ni les conseqüències que això podria tenir. És evident que no és una qüestió que les preocupi en excés donat que sempre hi ha la possibilitat de casar-se per la majoria d'elles en un futur matrimoni més o menys llunyà segons el cas. Per aquest motiu i com que la cohabitació no és resultat d'un rebuig al matrimoni, que en realitat no es descarta, la llei de parelles de fet²⁰ no representa un motiu de preocupació ni d'interès.

En una de les nostres entrevistes ella comenta que, malgrat saber que existeix aquest tipus de legislació, "pasamos del rollo de parejas de hecho". Diu que si ha decidit no casar-se, i considera que es un absurd, la legislació de les parelles de fet "em resulta una mica el mateix". (1)

---

²⁰ A Catalunya: Llei d'Unions Estables de Parella 10/98 de 15 de juliol.

Veiem, doncs, que existeix una desinformació clara i evident, com a resultat d'un nul interès sobre el tema. D'altra banda, tenir fills i no casar-se implica un esforç afegit d'informació legal i fer més papers, provocant que sigui més complicada l'alternativa que el propi fet de sotmetre's a l'hàbit social de casar-se. És per aquest motiu que moltes parelles consideren que quan tinguin fills es casaran, de manera que no és necessari fer cap altre tipus de papers ni amoïnar-se sobre el tema. La percepció general es basaria en dues opcions extremes: la tria entre el tot o el res, sabent que es pot optar al *tot* quan es desitgi.

Arguments que recolzen el casament

Un cop hem intentat conèixer a fons els motius pels quals aquestes persones no es casen, i com construeixen la seva relació, ens toca preguntar-nos quines raons tenen per a fer-ho passat un temps més o menys llarg. Malgrat que les argumentacions poden ser molt variades, com ara les raons econòmiques i de caire pràctic (estalvi fiscal, pensions de viduïtat, herències, etc), o bé les que al·ludeixen al desig de fer una celebració pública; són els fills una de les causes principals per a recolzar l'argument del matrimoni. Fins i tot per les parelles que actualment no en tenen, un dels motius pels quals es casarien són els possibles fills futurs. Però no són els fills en sí mateixos el que porta a casar-se, sinó la possible inseguretat jurídica que se *suposa* que poden adquirir aquests dins una relació no legalitzada. Diem que se *suposa* perquè el Codi Civil de Família contempla amb igualtat els fills nascuts tant fora com dins del matrimoni. A més, les parelles que fan aquest tipus d'afirmacions moltes vegades no han realitzat cap tipus de consulta legal per a confirmar les seves sospites de desprotecció de l'infant, basant-se en comentaris que han sentit en el seu entorn més proper: si les parelles que els envolten es casen en aquest moment, socialment es percep com a legítim i necessari el matrimoni quan es fa aquest pas. Però és precisament la desprotecció legal de la parella en cas de la mort d'un d'ells, les herències i les pensions de viduïtat, on la regulació de les parelles de fet no arriba, on realment les parelles poden trobar-se més indefenses²¹. Aquest argument també té un pes important, encara que sempre passa per davant l'explicació entorn els fills.

Així doncs, pensem que la decisió de casar-se, si bé pot estar condicionada per elements de caire financer o legal, no ve determinada per aquests. Més aviat podríem afirmar que són les concepcions culturals sobre el ritual, la família, la procreació i el matrimoni el que segueix tenint més pes en aquesta decisió. En un treball clàssic realitzat a Suècia per Trost (1979), les raons majoritàries per

---

²¹ Per un bon estudi comparatiu de les lleis de parelles de fet a l'Estat Espanyol veure l'article de Carlos Villagrasa (en premsa) "Las leyes de parejas de hecho", a la revista *El Derecho. Boletín de Derecho de Familia*.

les quals es casaven les parelles cohabitants eren els fills en primer lloc i la tradició en el segon, seguit de les qüestions pràctiques (econòmiques, legals, etc).

En la nostra societat podem dir que, malgrat que hi ha un nombre important i creixent de fills nascuts fora del matrimoni, aquests segueixen representant una minoria: al 1997 a Catalunya el 15,2% dels naixements eren fora del matrimoni, mentre que al 2001 augmentava fins al 22,3%²². Tal com diuen Roussel i Bourguignon (1978), els fills donen a la parella la seva dimensió social, fent de pont entre la parella i la família; de manera que el matrimoni "segueix resumint i ritualitzant el complex de relacions socials perquè aquesta institució es doni, i segueix exercint de manera indiscutible i efectiva el seu paper d'arbitratge entre la cohesió familiar i la cohesió conjugal" (Domingo, 1997:304).

Segons Chalvon-Demersay (1983) els discursos a favor o en contra del matrimoni pels cohabitants francesos resulten paradoxals "com si la decisió final fos resultat de l'atzar d'una argumentació aleatòria" (p. 132). Així doncs, darrera aquestes argumentacions de caire legal o econòmic, trobem altres raons de tipus cultural que també tenen un pes important, recolzant idees com ara l'entendre la procreació dins el matrimoni, o la concepció de la família com una parella casada amb fills, o bé la necessitat de realitzar un acte festiu i públic en què la parella sigui reconeguda davant la societat i el seu entorn més proper. És aquest entorn familiar el que exerceix el control sobre la parella i fa pressió quan ho considera oportú per dirigir-los envers el matrimoni.

En una entrevista ella comenta que va decidir conviure perquè ja ho havia fet amb un noi anteriorment i van trencar. La família, però, els anava dient que es casessin, fins que es van decidir de cara als fills. Ell tenia molt clar que no volia tenir-los sense estar casat, perquè entén la família i els fills en el marc del matrimoni. Ella acaba dient "ho tens que fer un dia o altre". (7)

---

²² Dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (www.idescat.es).

El casament no s'està evitant, sinó que en realitat s'està retardant. Tal com es planteja en algunes entrevistes, sembla que el matrimoni es considera quelcom ineludible, del qual no es pot escapar, però sí retardar mitjançant la cohabitació.

Una qüestió interessant que sorgeix en les entrevistes quan es parla de matrimoni és, com ja havíem introduït en el capítol anterior, la concepció cultural d'aquest. El primer pensament del matrimoni per moltes parelles respon a un matrimoni religiós, amb molta pompositat, elements simbòlics i amb un gran nombre de convidats. És precisament aquesta percepció el que fa que molts informants rebutgin el matrimoni, amb afirmacions com "em feia mandra, no tenia ganes de fer una festa" (5).

Però en realitat hi ha moltes maneres de casar-se, no ha de ser forçosament una cerimònia religiosa, pot ser civil, ni tampoc ha de prendre la forma d'una gran festa amb molts convidats. Però aquest estereotip es manté, i en moltes ocasions és quan es té ganes i possibilitats econòmiques de fer una festa, que les parelles decideixen fer-la, perquè casar-se d'una altra manera es pot fer, però no entra tant dins les concepcions socials del "com ha de ser una boda". En la observació realitzada al llarg d'aquesta recerca podem veure com, inclús en les cerimònies civils en dies laborables, moltes parelles celebren aquest dia amb familiars i amics que també hi assisteixen i amb els quals van a fer un dinar o un àpat conjuntament, amb els qui es fan fotos i els tiren arròs al sortir de l'edifici.

Bozon (1992), en el seu treball realitzat a França, ens diu que la boda dels cohabitants manté la seva vinculació al significat de festivitat, és percebuda com una festa que es pot fer quan vingui de gust, però que deixa de ser viscuda com un ritus de transició. Això es confirma en el cas de la societat catalana en què la festa com a acte públic té un pes social important i resulta ser un dels motius bàsics per la celebració del matrimoni, a més dels fills. Una de les informants comenta que va ser al seu casament "que vem fer com públic el nostre compromís", no abans, quan cohabitaven, "que va ser més la decisió que vem prendre els dos" (3). Al celebrar davant els altres l'esdeveniment, la parella passa d'un compromís adquirit en la intimitat a un altre de caire públic,

amb un reconeixement social per part de l'entorn familiar i de les amistats, que els consoliden de cara a l'exterior i els avalen i autoritzen com a futurs *pares dels seus fills*. Tal com van dir pel cas de França Roussel i Bourguignon (1978:249) “el sentiment amorós seria en suma a la parella, el que la festa és al grup”, de manera que la unió asseguraria el que s'espera de la vida en comú.

Celebracions matrimonials

Com tots sabem, les bodes s'han pogut realitzar de formes molt diverses en diferents moments històrics i contextos geogràfics i culturals. En l'actualitat, Segalen (1997) ens parla de la paradoxa amb què es troben els rituals matrimonials contemporanis en què es produeix alhora una recuperació d'elements tradicionals referents a l'identitat regional, familiar i social, mentre alhora, s'afavoreix una homogeneïtzació en l'esquema que segueixen el desenvolupament d'aquests rituals. En el treball de Hérault (1997), se'ns mostra com, malgrat que les parelles joves fan al·lusió a la preservació del ritual tradicional, el model matrimonial que van seguir els pares no és el referent real, sinó que es produeix una major influència de les formes de celebració dels germans i cosins.

La varietat de formes de ritual que es poden desenvolupar no són patrimoni exclusiu dels cohabitants, però un cop més trobem que la cohabitació implica una certa incertesa d'actuació. El treball de Bozon (1992) distingeix entre tres tipus de celebracions de casament:

- El casament *tradicional*, en què no hi ha hagut una cohabitació prèvia i que implica una gram pospositat en els elements simbòlics de la celebració.
- El matrimoni *posterior a la cohabitació*, en què es perden alguns hàbits o se'n modifiquen algunes pautes que el fan més discret i íntim (menys convidats, sense prometatge...). En aquests casos es pretén un ritual fort a nivell simbòlic, amb un contingut social reconegut, el designa

com una "solemnització conformista" com a resposta a la discreció de l'inici de la cohabitació.

- El matrimoni *desritualitzat*, en què ja ha nascut un fill, i en què com a mínim un membre de la parella pot estar divorciat. Es tracta d'una festa més modesta, més centrada en la parella i els amics que en la família i més auster.

Per Bozon, encara que el matrimoni ha deixat de ser una condició material de la vida en parella, la cerimònia social sobreviu en aquesta diversitat de formes simbòliques. Segalen va més enllà dient que el matrimoni ja no marca el ritus de pas sota una forma aparentment invariable, sinó que el que fa és donar publicitat a l'acte del compromís que ja havia estat prèviament iniciat: "un ritual amb flexibilitats fins llavors desconegudes permet a cada parella posar en escena el seu propi matrimoni" (1998:44) i conclou "No hi ha ritual de matrimoni sinó rituals" (1998:116) fent alusió a la gran varietat de formes de celebrar els casaments d'aquestes parelles.

En l'observació realitzada hem pogut presenciar un casament en un dia laborable, en què van assistir la parella d'uns quaranta o cinquanta anys i dues noies d'edat similar que semblaven amigues o germanes, que feien de testimonis, tots ells vestits de carrer. En aquesta cerimònia se'm va permetre entrar, de manera que vaig poder veure com es desenvolupava: la jutge va llegir els articles de la Constitució que són de lectura obligatòria i tot seguit van passar a signar els quatre. Habitualment la intervenció de la jutge, encara que acostumava a ser breu (la lectura dura uns dos minuts com a màxim), sempre introduïa un breu discurs afegit als articles sobre la importància de l'amor compartit i de la voluntarietat de la seva decisió. En aquest cas, però, no ho va fer per decisió explícita de la parella. La jutge els va preguntar si portaven anells, pràctica habitual després del discurs, però no en duïen. Tot seguit es van aixecar i van marxar. Malgrat la gran austeritat que va caracteritzar la celebració del matrimoni a tots nivells, al sortir de la sala tots cinc, vaig veure que una de les noies que havia fet de testimoni, va

fer una foto a la parella davant la porta de la sala. Jo em vaig acostar i els vaig dir que si volien els podia fer una dels quatre. Van accedir.

Aquesta experiència ens fa reflexionar sobre quelcom important: malgrat que per aquesta parella el matrimoni no era res més que "un paper", "un tràmit" més a la seva vida adulta, es van fer una foto, van reservar un moment per *immortalitzar* aquell moment. Si més no, una de les acompanyants va considerar important tenir un record gràfic d'aquell dia. Així doncs, inclús per aquells pels qui el matrimoni no té un significat decisiu en la seva vida i el celebren de la manera menys pública possible (els testimonis eren indispensables), es fan una fotografia que els permeti recordar aquell dia, mostrar que es va produir aquell fet, reservar-lo pel record. Ningú no es fa una foto quan va a signar un contracte d'arrendament o quan entrega la declaració de renda, però el casament implica quelcom en la vida de les persones, per a totes, inclús aquesta parella.

Aquesta forma de matrimoni *secret*, no sol ser l'habitual, al contrari, sempre sol haver-hi una assistència dels familiars i amics, el que varia és el nombre de persones que assisteixen. És probable que un casament tan ocult o invisible, s'hagi fet sense mencionar-ho a la família, per la qual cosa hi podria haver una reprovació posterior al saber-se la notícia. En molts casos el que es busca és fer aquell acte públic que no es va fer abans i tenir la sensació de "fer festa", per la qual cosa una boda oculta aniria en contra d'aquest objectiu. Tal com diuen alguns informants: "si no fas res també sap greu, és la teva festa", "les persones vivim de les festes".

Les invitacions de casament ens aporten dades interessants sobre la pròpia percepció de la parella i com es fa pública la notícia. Vegem-ne alguns exemples.

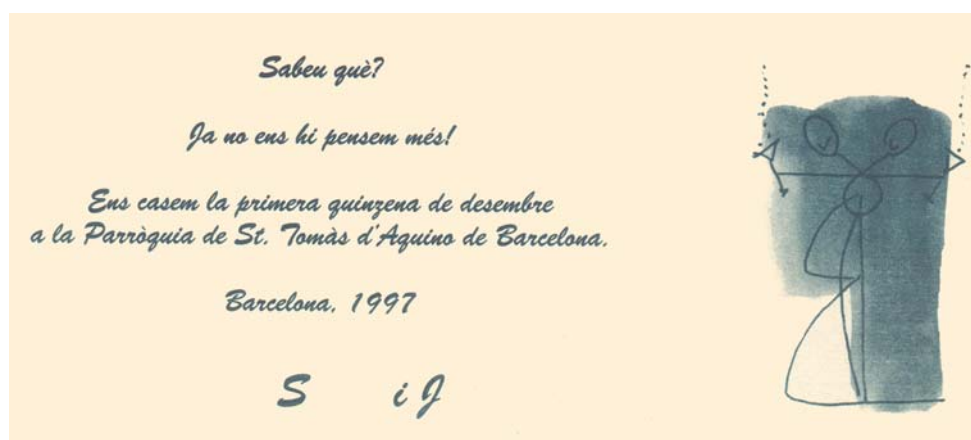

Invitació d'una parella entrevistada que es va casar quan ja tenia una filla de més d'un any.

En aquesta invitació una de les frases que ens crida l'atenció és la que diu "Després de molta vida en comú ens hem decidit... ja està! Anem a signar", mostrant la importància de la decisió que han pres, i el temps previ que han compartit que avala la seva determinació.

També destaquen aquest fet altres invitacions que hem obtingut, quan diuen "Sabeu què? Ja no ens hi pensem més!":

Invitació d'una parella entrevistada. El disseny el va fer una germana d'ella i el dibuix el va imprimir la mare en uns mocadors perquè els convidats en tinguessin un record.

O en el cas d'una altra parella en la seva invitació, dissenyada per ells mateixos, no només han volgut constatar la seva experiència conjunta sinó el fet de la nova vivenda com quelcom important: “3 anys junts, casament, casa nova...”, mostrant tot el conjunt de canvis que la vida els ha portat en poc temps i que són mereixedors de la celebració.

Invitació amb forma de postal d'una de les parelles entrevistades.

El cas més original amb què hem pogut comptar ha estat el d'una parella que es va casar quan la seva filla tenia .... anys i que va ser aquesta qui va dissenyar la invitació de casament. Però no només això, també la narració de la postal parlava en boca de la filla quan deia “el papa i la mama es volen casar... i a una festa et volem convidar”.

*Invitació de casament en què la parella es casa
quan la seva filla ja té 7 anys.*

Veiem doncs que la cohabitació previa pot arribar a exhibir-se i servir com a contrapunt per donar la nova notícia.

8. Conclusions

Cal concloure aquesta recerca amb dues grans línies valoratives de la regulació de les unions estables de parella al Dret civil català.

En primer lloc, la institucionalització de les unions estables de parella ha deixat de banda una part prou significativa de parelles de fet, a les quals no és d'aplicació una normativa dirigida a resoldre els conflictes derivats de la convivència afectiva en parella, com són ara totes aquelles que no aconsegueixen els requisits legals de constitució. Malgrat que a les entrevistes s'ha demostrat un clar desconeixement de la regulació legal actual de les unions estables de parella sí que es pot destacar que hi ha un interès perquè existeixi una cobertura jurídica en les situacions de convivència afectiva en parella.

A més a més, la Llei catalana presenta mancances en els efectes regulats, que no tenen una aplicació substancial, ja que no responen a una tècnica jurídica acurada amb la realitat social que té per objectiu regular. Així, l'obligació de la parella de contribuir proporcionalment al manteniment de la casa i a les despeses comunes, resulta supèrflua. També ho és l'obligació d'aliments entre els membres de la parella, atès que presenta una manca d'aplicació efectiva per la facilitat d'extingir la unió per voluntat unilateral. També el règim d'anul·lació dels actes d'alienació, gravamen o disposició de l'habitatge o dels mobles d'ús ordinari de la parella pateix del mateix defecte esmentat, que fa supèrflua aquesta previsió legal, malgrat la seva importància pràctica per les unions estables de parella, ja que és un tema que preocupa molt a les persones entrevistades.

En segon lloc, alguns efectes jurídics recollits per la Llei catalana són clarament insuficients, com és el cas del sistema successori introduït a favor del membre de la parella sobrevivent, i que no només significa un règim diferent al cònjuge vidu, sinó també resulta distant a les presumpcions afectives del causant que visqué en parella homosexual. També ho és el règim previst quant al dret de predetracció sobre els mobles de procedència familiar del premort, que

presenta una regulació diversa al previst pel cònjuge premort a l'article 35 del Codi de Família de Catalunya. En aquesta línia, la previsió introduïda al projecte de llei relatiu al llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions, ja resol aquesta diferència de tractament entre els matrimonis i les unions estables de parella.

L'aprovació d'altres lleis autonòmiques sobre unions estables de parella permeten plantejar una actualització de la llei catalana, en qüestions com la curatela, la mediació familiar, la funció pública, l'acolliment tant de menors com de persones grans, l'adjudicació d'habitatge públic o els drets d'informació sanitària, entre d'altres, a l'avantprojecte de llei que aprova el llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família.

Es fa palesa a partir de les entrevistes dutes a terme la manca d'informació general sobre els requisits de constitució de les unions estables de parella (hi ha una clara confusió amb les inscripcions als registres municipals d'unions civils, que moltes persones consideren l'única via d'establiment legal de la unió), així com de la cobertura legal vigent. També cal posar de relleu que, malgrat els canvis evidents que s'estan produïnt en la concepció de les famílies i de les relacions de parentiu, que indiquen una progressiva transformació dels models familiars i de la seva acceptació social, es manté encara una certa visió tradicional de la família vinculada al matrimoni. Pensem que el desconeixement que existeix en torn a la realitat legislativa reforça el manteniment d'aquesta perspectiva. Possiblement si la modificació de la llei d'unions estables de parella fos més àmplia, s'avançaria en la consideració d'aquest model familiar com a opció real de configuració familiar, dins la llibertat personal d'elecció en la forma de convivència.

Com a propostes, a prendre en consideració pel legislador, caldria posar de relleu els següents punts:

La referència que fa la disposició addicional de la Llei d'Unions Estables de Parella a què "correspon a la jurisdicció ordinària el seu coneixement mitjançant els procediments establerts" és clarament insuficient, atesa la manca d'un procés adequat per resoldre els conflictes originats entre les unions estables de

parella, per la qual cosa seria adient introduir, sinó una reforma de la llei processal que incorporés una tramitació semblant als processos derivats de les crisis matrimonials, sí almenys uns efectes derivats de la ruptura de la convivència en parella, que fos acurada amb aquest fenomen.

La introducció del principi d'autonomia privada és clarament insuficient, ja que només sembla permetre una millora dels efectes legalment reconeguts, sense que sigui possible un grau més alt de participació de la parella en el seu projecte de vida, d'acord amb la llei parcialment, o inclús de pactar l'exclusió de l'aplicació de la llei, com sí es permet a la Llei 9/1998, de 28 de desembre, de situacions convivencials d'ajuda mútua, a la qual caldria apropar, per respectar realment que els convivents puguin regular vàlidament les relacions personals i patrimonials derivades de la seva convivència, com es dedueix de l'esperit de la llei.

Les dinàmiques familiars actuals i la reforma produïda al Dret civil de Catalunya, quant a adopció, fan aconsellable una ampliació de l'àmbit d'aplicació subjectiva dels efectes previstos a la llei d'unions estables de parella quant als fills comuns i de la pròpia Llei de Mediació Familiar de Catalunya, actualment en fase de reforma, que permeti accedir als processos de mediació familiar a les unions estables homosexuals i a llurs descendents comuns. Previsiblement també cal donar relleu a la modificació de la norma que disposava que només els membres de la parella heterosexual podien adoptar en forma conjunta i incloure també la possibilitat d'acolliment familiar de menors per les unions estables de parella, dins del procés, també encetat pel nostre legislador, de l'elaboració d'un avantprojecte de llei d'infància de Catalunya.

Cal millorar la tècnica legislativa, d'acord amb tot el que s'ha exposat, dels articles de la llei relatius a la constitució de la unió estable, que deixen de banda moltes parelles de fet.

La llei és massa restrictiva quant al respecte a l'autonomia de la voluntat i supèrflua quant a l'obligació de contribuir al manteniment de la casa i a les despeses comunes; i també és limitada en la classificació de despeses comunes (ja que no incorpora les destinades a l'adquisició de l'habitatge); la llei

és massa estricta amb la parella del deutor, que respon solidàriament si la despesa es pot entendre que és comuna, malgrat la separació de patrimonis que es dóna entre la unió estable de parella; quant al règim de la tutela, aquest resulta insuficient, en no abastar també de forma expressa la curatela o l'absència legalment declarada; la previsió sobre l'obligació d'aliments, resulta totalment supèrflua i inaplicable a la pràctica; la disposició sobre els beneficis derivats de la funció pública és limitada, com s'ha comprovat des de la comparació d'altres lleis autonòmiques; els efectes relatius a la disposició de l'habitatge comú és insuficient i pateix d'una mancança de tècnica legislativa, per la qual cosa caldria millorar la seva redacció d'acord amb el règim previst pel domicili familiar o conjugal al Codi de família de Catalunya, permetent a més a més l'atribució de l'ús de l'habitatge en cas de trencament de la unió, encara que sigui excepcionalment, a favor del convivent més feble o més necessitat de còngrua sustentació o protecció dels seus interessos; les normes que regulen els efectes de la ruptura, introdueixen una restricció que no té cap justificació, en prohibir la constitució d'una nova unió estable de parella abans de sis mesos des que es va deixar sense efecte l'escriptura pública anterior; a més, en aquest àmbit, quant a l'extinció de la unió estable de parella, la llei presenta certa inseguretat sobre la forma de portar-la a terme i caldria adaptar la seva redacció a la previsible reforma normativa a l'Estat (accés de l'escriptura pública al Registre Civil i possibilitat de fer valer els pactes de la unió estable de parella com a capitulacions en cas de contreure matrimoni entre ambdós membres de la parella); la normativa sobre pensió periòdica també s'hauria d'adaptar a la possibilitat que un membre de la unió estable de parella, amb independència de la seva orientació sexual, hagi d'atendre als fills comuns, menors d'edat o incapacitats; a l'àmbit dels beneficis familiars per causa de defunció d'un dels membres de la parella, s'hauria d'equiparar la regulació de la predetracció del cònjuge vidu; tanmateix, i de manera general a l'àmbit successori, s'haurien d'adaptar les normes al règim previst pel cònjuge vidu, ja que el règim successori previst és clarament deficient i discriminatori.

D'acord amb la sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 13 de febrer de 2003, caldria estendre a la unió estable homosexual la regulació prevista pels pactes de supervivència als articles 44 a 47 del Codi de Família

de Catalunya, atès que es tracta d'una institució jurídica que té per finalitat la protecció dels interessos patrimonials de la família, com es manifesta a l'esmentada resolució.

9. Bibliografia

- Alabart, A. et al. (1988) *La cohabitación en España. Un estudio en Madrid y Barcelona*, Madrid: CIS.
- Alberdi, I. (1995) *Informe sobre la situación de la familia en España*, Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.
- Alberdi, I. (1999) *La nueva familia española*, Madrid: Taurus.
- Alberdi, I.; Escario, P.; Matas, N. (2000) *Les dones joves a Espanya*, Barcelona: Fundació La Caixa.
- Alberdi, I.; Flaquer, L.; Iglesias de Ussel, J. (1994) *Parejas y matrimonios: actitudes, comportamientos y experiencias*, Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales.
- Attias-Donfut, C.; Segalen, M. (1998) *Grands-parents. La famille à travers les générations*, Paris: Eds. Odile Jacob.
- Bawin-Legros, B. (1988) "Nouvelles formes de conjugalité et de parentalité", dins *Familles, mariage, divorce*, Liège: Pierre Mardaga, pp. 152-171.
- Bozon, M. (1992) "Sociologie du rituel du mariage", *Population*, n.2, pp. 409-434.
- Bresc, H. (1988) "La Europa de las ciudades y de los campos (siglos XIII-XV)", dins Burguière, A. et al. *Historia de la familia*, vol.1, Madrid:Alianza Ed., pp. 401-438.
- Burguière, A. et al. (dirs.) (1986) *Historia de la familia*, vol. 1, Madrid:Alianza Editorial.
- Cabré, A. (1993) "Volverán tórtolos y cigüeñas", dins Garrido, L.; Gil Calvo, E. (eds.), *Estrategias familiares*, Madrid:Alianza Universidad, pp. 113-131.
- Cabré, A.; Domingo, A.; Miret, P. (1994) "La formació de les famílies a Catalunya: La nupcialitat de 1975 a 1989", *Fòrum*, n.0, pp. 10-23.
- Caplow, T. (1982) "Christmas Gifts and Kin Networks", *American Sociological Review*, v.47, pp. 383-392.
- Casey, J. (1989) *The History of the Family*, Oxford and New York: Basil Blackwell.
- Chalvon-Demersay, S. (1983) *Concubin, concubine*, Paris: Seuil.

- Cherlin, A.J. (2004) "The Deinstitutionalization of American Marriage", *Journal of Marriage and the Family*, 66, pp. 848-861.
- Corbin, A.; Perrot, M. (1991) "La relación íntima o los placeres del intercambio", dins Ariès, P.; Duby, G. (dirs.) *Historia de la vida privada. Sociedad burguesa: aspectos concretos de la vida privada*, Madrid:Taurus, pp. 205-264.
- Degenne, A.; Lebeaux, M. (1997) "Qui aide qui, pour quoi?", *L'Année Sociologique*, v.37, n.1, pp. 117-141.
- Domingo, A. (1997) *La formación de la pareja en tiempos de crisis. Madrid y Barcelona, 1975-1995*, tesi doctoral, Dept. de Sociologia II, Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).
- Estrada Alonso, E. (1986) *Las uniones extramatrimoniales en el Derecho Civil Español*, Madrid: Civitas.
- Eurostat (2000) *News Release*, n. 55/99.
- Eurostat (2001) *Statistiques sociales européennes*, Luxembourg: CE. (www.europa.eu.int/comm/eurostat).
- Ferreiro, J. (1998) "Uniones de hecho: perspectiva histórica", dins Martinell, J.M.; Areces Piñol, M.T., (eds.) *XI Jornades Jurídiques. Uniones de Hecho.*, Zaragoza: Publicacions de la Universitat de Lleida.
- Finch, J. (1989) *Family Obligations and Social Change*, Cambridge: Polity Press-Basil Blackwell.
- Firth, R.; Hubert, J.; Forge, A. (1970) *Families and Their Relatives. Kinship in a Middle-Class Sector of London*, New York: Humanities Press.
- Flaquer, Ll. (1991) "¿Hogares sin familia o familias sin hogar? Un análisis sociológico de las familias de hecho en España", *Papers. Revista de Sociologia*, n. 36, pp. 57-78.
- Flaquer, Ll. (1998a) "Família i noves formes de convivència", GINER, S. (dir.) *La Societat Catalana*, Barcelona: Generalitat de Catalunya- Institut d'Estadística de Catalunya, pp. 401-416.
- Flaquer, Ll. (1998b) *El destino de la familia*, Barcelona: Ariel.
- Flaquer, Ll. (2002) "Els valors familiars dels joves catalans", dins Estradé, A. et al. *Joves i valors. Els joves catalans en l'Enquesta Europea de Valors*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, pp. 43-67.

- Flaquer, Ll; Solsona, M. (1995) "La situació de la família a Barcelona", *Barcelona Societat*, n.3, pp.12-37.
- Fosar Benlloch, E. (1985) *Estudios de Derecho de Familia. Tomo III. Las uniones libres. La evolución histórica del matrimonio y el divorcio en España*, Barcelona: Bosch.
- Freeman, M.D.A.; Lyon, C.M. (1988) *Cohabitation Without Marriage*, England:Gower.
- Frigolé, J. (1999) *Llevarse la novia. Estudio comparativo de matrimonios consuetudinarios en Murcia y Andalucía*, Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
- Gallini, C. (1995) "Le rituel médiatique", Althabe, G. et al. (dirs.) *Vers une ethnologie du present*, Paris: Eds. Maison du Sciences de l'Homme, pp. 117-126.
- Garcia, J.M. (1983) *Con las Comunidades Andinas del Ausangate*, Lima: Centro de Proyección Cristiana.
- Gillis, J.R. (2004) "Marriages of the Mind", *Journal of Marriage and the Family*, 66, pp. 988-991.
- Goody, J. (1986) *La evolución de la familia y el matrimonio en Europa*, Barcelona: Herder.
- Hanotiau, M. (1992) "Réflexions sur l'union libre", dins Page, P. de; Valkeneer, R. (dirs.) *L'union libre*, Bruxelles: Bruylant, pp. 7-28.
- Hérault, L. (1997) "Transmettre ou construire un rite? Ou comment rendre compte de l'évolution des pratiques rituelles", dins Bouchard, G.; Segalen, M. (dirs.) *Une langue, deux cultures. Rites et symboles en France et en Québec*, Paris: La Découverte, pp. 167-176.
- Heuveline, P; Timberlake; J.M. (2004) , "The Role of Cohabitation in Family Formation: The United States in Comparative Perspective", *Journal of Marriage and Family*,n. 66, pp. 1214–1230.
- IEC (1997) *Llars i famílies a Catalunya 1991*, Barcelona:IEC.
- Iglesias de Ussel, J. (1994) "Nuevas formas familiares", dins Juarez, M. (dir.) *Informe sociológico sobre la situación social en España*, vol.1, Madrid:Fundación FOESSA, pp.511-524.

- Jones, H. (1992) "Mariage et union libre dans la Rome antique", dins Page, P. de; Valkeneer, R. (dirs.) *L'union libre*, Bruxelles:Bruylant, pp. 29-43.
- Kauffmann, J-C. (1993) *Sociologie du couple*, Paris:PUF.
- Leridon, H.; Villeneuve-Gokalp, C. (1994) *Constance et inconstances de la famille*, Paris: PUF-INED.
- Lévi-strauss, C. (1974) "Reciprocity, the Essence of Social Life", en Coser, R. L. (ed.) *The Family. Its Structures and Functions*, London: Macmillan, pp. 3-12.
- Levin, I.; Trost, J. (1999) "Living apart together", *Community, Work & Family*, vol.2, n.3, pp. 279-294.
- Mari-Klose, M.; Nos Colom, A. (1999) *Itinerarios vitales: educación, trabajo y fecundidad de las mujeres*, Madrid: CIS.
- Miquel, J. (1992) *Derecho privado romano*, Madrid:Marcial Pons.
- Miret, P. (2005) *Formació familiar a catalunya: la nupcialitat i la fecunditat durant els darrers trenta anys del segle xx*, Ponència presentada a la Xarxa D'Estudis sobre la família (9 de març de 2005).
- Nel-lo, O. et al. (1998) *La transformació de la societat metropolitana*, Barcelona, Àrea Metropolitana de Barcelona-Diputació de Barcelona.
- Nicolau, R. (1991) "Trayectorias regionales en la transición demográfica española", dins LIVI BACCI, M. (coord.) *Modelos regionales de la transición demográfica en España y Portugal*, Alicante: Instituto de Cultura Juan Gil Albert- Diputación de Alicante, pp. 49-65.
- Pitrou, A. (1987) "Dépérissement des solidarités familiales?", *L'Année Sociologique*, v.37, pp. 207-224.
- Pujadas, I.; Solsona, M. (1989) "Evolución reciente y modelos de nupcialidad en España (1970-1981)", dins GRUPO DE POBLACIÓN DE LA A.G.E. *Análisis del desarrollo de la población española en el periodo 1970-1986*, Salamanca: Grupo de Población de la AGE (Publicación de las Primeras Jornadas sobre Población Española), pp. 236-251.
- Reed, J.M. (2006) "Not Crossing the 'Extra Line': How Cohabitators With Children View Their Unions", *Journal of Marriage and the Family*, 68, pp. 1117-1131.

- Reina, V. (1998) "Uniones de hecho: perspectiva histórica", dins Martinell, J.M.; Areces Piñol, M.T., (eds.) *XI Jornades Jurídiques. Uniones de Hecho.*, Zaragoza: Publicacions de la Universitat de Lleida, pp.13-24.
- Rico (2001) "El parentesco 'de hecho'. Relaciones entre padres e hijos en la cohabitación", *VII Congreso de Sociología*, Salamanca, setembre 2001.
- Rico (e.p.) "Parelles i parents de fet. Inventar la cohabitació a Catalunya", *Revista d'Etnologia de Catalunya*.
- Rico, M.; Ribot, J. (1999) "Con papeles sin pasar por el matrimonio", en Terradas, I. (coord.) *VIII Congreso de Antropología. Antropología jurídica*, vol.4, Santiago de Compostela: FAAEE-AGA, pp. 133-152.
- Rico, M.; Roigé, X. (2001) "Irse de casa. Relatos de emancipación en dos generaciones", comunicació presentada en el VI Congreso de la ADEH, Portugal.
- Roca, E. (1995) "La família. El marc legal, els darrers canvis legislatius i les seves repercussions socials", *Barcelona Societat*, n.3, pp. 38-43.
- Roigé, X. (1995) "Família burgesa, família obrera. Evolució dels models de parentiu i industrialització a Barcelona, S. XIX-1930", dins Roca, J. (coord.), *L'articulació social de la Barcelona contemporània*, Materials del IV Congrés d'Història de Barcelona, Barcelona: Biblioteca Històrica, pp. 159-179.
- Roigé, X. (1998) "Les xarxes de parentiu", Giner, S. (dir) *La societat catalana*, Barcelona: IEC.
- Roussel, L. (1978) "La cohabitation juvénile en France", *Population*, n.1, pp.15-42.
- Roussel, L.; Bourguignon, O. (1978) *Generations nouvelles et mariage traditionnel. Enquête auprès de jeunes de 18-30 ans*, PUF- Travaux et Documents, n.86.
- Sarrille, G.; Martinez, J. (2002) *La población europea*, Madrid: Síntesis.
- Segalen, M. (1992) *Antropología histórica de la familia*, Madrid: Taurus.
- Segalen, M. (1997) "Comment se marier en 1995? Nouveaux rituels et choix sociaux", dins Bouchard, G.; Segalen, M. (dirs.) *Une langue, deux cultures. Rites et symboles en France et en Québec*, Paris: La Découverte, pp. 149-166.
- Segalen, M. (1998) *Rites et rituels contemporains*, Paris: Nathan.

- Simpson, R. (1998) *Changing families: an ethnographic approach to divorce and separation*, Oxford: Berg.
- Smock, P. (2004) "The Wax and Wane of Marriage: Prospects for Marriage in the 21st Century", *Journal of Marriage and the Family*, 66, pp. 966-973.
- Solsona, M. (2001) "VI. Família", dins Giner, S. (dir.) *Enquesta de la Regió de Barcelona* 2000, (<http://campus.uab.es/iermb/enquesta2000/indexerb.htm>).
- Tremblay, M. (1997) "Les rites de séparation et d'évitement avant la cérémonie du mariage dans la vallée du Haut-Richelieu (Québec) au Xxe siècle", dins Bouchard, G.; Segalen, M. (dirs.) *Une langue, deux cultures. Rites et symboles en France et en Québec*, Paris: La Découverte, pp. 177-200.
- Trost, J. (1979) *Unmarried cohabitation*, Vasteras: International Library.
- Turner, V. (1999) [1967] *La selva de los símbolos*, Madrid: siglo XXI.
- Van Gennep, A. (1986) [1909] *Los ritos de paso*, Madrid: Taurus.
- Veyne, P. (1991) "El imperio romano", dins Ariès, P.; Duby, G. (dirs.) *Historia de la vida privada. Imperio Romano y Antigüedad tardía*, vol. 1, Madrid: Taurus, pp. 19-228.
- Villagrasa (2003) "Estudio práctico comparativo del tratamiento de las uniones de hecho en España", *El Derecho. Boletín de Derecho de Familia*, núm. 27, pp. 7-10, núm. 28, pp. 7-10, núm. 29, pp. 7-10.
- Villagrasa, C. (2005) "Las parejas de hecho: una realidad con distinto tratamiento", *Cuadernos de Derecho Judicial*, XXIV, pp. 17-66.
- Villeneuve-Gokalp, C. (1990) "Du mariage aux unions sans papiers: histoire récente des transformations conjugales", *Population*, n.2, pp. 265-298.